Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2010 жыл 25-чи август, бараз кюн.
№ 163 (18504)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КъМР-ни Къыраллыгъыны кюнюне

Программа байды эм тамашады

КъМР-ни Правительствосуну Председателини орунбасары Мадина Дышекова республиканы Къыраллыгъыны кюнюне хазырланыугъа жоралланнган жыйылыу бардыргъанды.

Анда КъМР-ни культура министри Руслан Фиров билдириу этгенди. Ол айтханнга кёре, республикада ол кюннге хазырланыу къыстау барады. Байрам кюн шахарлада бла район аралада 75 къууанчлы иш бардырыллыкъды. Бюгюнлюкде окъуна ол программа жашауда бардырылады. Аны чеклеринде «Родина моя – песнь моя!» фестиваль башланнганды.

Отузунчу августда белгили назмучу А.С. Пушкиннге аны атын жюрютген орамда эсгертме ачыллыкъды. Экинчи кюн а «Элбрусну кубогу-2010» деген ат чариш боллукъду, «Мени республикам» эм «Кюз арты - 2010» деген кёрмючле да ачыллыкъдыла.

Биринчи сентябрьде уа сабийлеге аталгъан театр халда хазырланнган байрам ётерикди. Андан сора «Ёмюрлеге Россей бла» эсгертмеге гюлле салыу боллукъду. Ызы бла «Родина моя – песнь моя!» фестивальны лауреатларыны гала-концерти бардырыллыкъды. Республикабызны белгили артислерини къатышыуу бла уа «Мени Къабарты-Малкъарым» деген концерт кёргюзтюрюкдюле.

Жыйылыугъа район администрацияланы келечилери да къатышхан эдиле. Алай бла Черек районда байрамланы асламы Чирик кёлде ётерикди, болсада эл культура юйле да эллилерин сакъларыкъдыла. Урван районда уа миллет тепсеуню ингири къураллыкъды.

Жангы окъуу жылгъа хазырланыуну юсюнден да баргъанды анда сёз. Билим бериу эм илму министрни орунбасары Лидия Дорохина билдиргеннге кёре, 282 школда эки байрамгъа да жоралланнган линейкала бардырыллыкъдыла.

КъМР-ни эл мюлк эм аш-азыкъ министрини орунбасары Валерий Дохов билдиргеннге кёре, республикалы ипподром ат чаришлеге не жаны бла да хазырды.

Байрамланы асламы Нальчикде ётерикди. Аны себепли ара шахар да анга хазырлана турады. Къаллай ишле тамамланнганларыны юсюнден Нальчикни администрациясыны таматасыны орунбасары Галина Портова айтханды. Ол кюн адамланы сейирлерин къозгъарыкъ гюл кёрмюч боллукъду.

Жыйылыуну ахырында къоркъуусузлукъну жалчытыуну вопрослары да сюзюлгендиле.

Бизни корр.

Ташыуул

Биченле юйлеге жыйышдырыладыла

Быйыл, жай къызыу болгъан эсе да, биченнге иги жыл эди. Адамла бир кюн чалгъанларын экинчи, ючюнчю кюн жыйып тургъандыла. Аны хайырындан биченликледе кёп гебен сюелгенди. Бюгюнлюкде уа ташыуул башланнганды.

Бир тамычы жауун жетмеген, кём - кёк биченни, улоуларына кёре, адамла кими машинасы бла, кими трактору бла юйлерине келтиредиле. Жауунла башланнгынчы, биченлерин, юйлерине жетдирип, къалап бошасала, айхай да, бек керек, къыстау ишни тамамладыкъ деп, ырахатланырыкъдыла адамла.

Суратдагъы биченни бабугентчи Гадийланы Мусса келтиргенди. Башха жылладан эсе, алгъаракъ хазырлагъанды ол мал ашын.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Суратны **МАМАЙЛАНЫ Алий** алгъанды.

Жарашдырыучу промышленность

Жангыртыу – баш муратха жууукълашдырады

Чекленнген жууаплылыгъы болгъан «Агро+» общество консерва продукция чыгъарыуну эм аны сатыуну рыногунда жылдан-жылгъа жетишимли ишлеп келгенли беш жыл болады. Аны мурдору бек алгъа заводну дайым да жангыртханлай турууду. Аны хайырындан а предприятияны продукциясы дуния стандартлагъа келишеди эм къыралны тюрлю-тюрлю регионларында сатылады.

«Агро+» 2005 жылда къуралгъанды. Ол сатып алгъан территорияда оборудование не жаны бла да эски эди эм коллектив алада жаланда бир жыл ишлегенди. Ол жылны ахырында предприятие Италияда чыгъарылгъан «Комако», «Манзини», «Меком», «Гальванин» эм «Техночем» фирмаланы шёндюгюлю жангы оборудованияларын производствогъа сингдирип башлайды. Аны хайырындан бир жыл озгъандан сора къанжал банкалада бир суткагъа 400 тонна жашил къудору чыгъаргъан ыз эм маринад нашала бла помидорла этген эки ыз хайырланыргъа бериледиле.

Жангыртыу ишле 2007 жылда да андан ары бардырылгъандыла: томат паста чыгъарыучу ыз тюрлендирилгенди эм пастаны тюрлю-тюрлю затла бла байыкъландырыучу моноблок ишлеп башлагъанды, ол затла уа помидорланы жарашдырыуну ёлчемин онеки минг тоннагъа жетдирирге онг бергенди.

2009 жылда орнатылгъан болгарлы чибижини жарашдырыучу ыз да автоматизацияланнганды.

Хазыр продукцияны складында да жангы оборудование орнатылгъанды – ол а миляа банкалагъа этикеткала жабышдырыучу эм аланы башларын буруучу ызладыла.

Быйыл цехлеге суу бериучю быргъыланы бир къауумлары алышындырылгъандыла. Томат паста сыгъыучу эм маринованный тахта кёгетлени башха керекли затла бла толтуруучу оборудованияла алыннгандыла. Экинчиси суткагъа 40 тоннагъа дери продукция чыгъарыргъа онг бергенди. Андан сора да, помидорланы саулай тузларгъа айырыучу ыз да орнатылгъанды.

Быйылдан башлап предприятияны бахчаларында помидорланы комбайн жыяды. Тахта кёгетлени банкалагъа салыу иш да толусунлай механизацияланнганды.

Чекленнген жууаплылыгъы болгъан «Агро+» обществону цехлеринде жыл сайын бардырылгъан жангыртыу ишле баш муратха жетиуге - продукцияны качествосун игилендириуге эм аны кеси багъасын учузландырыугъа - жууукълашдыра барады.

Бизни корр.

Фестиваль

«Алтын майдан» биягъы шуёхларын жыяды

«Алтын майдан» халкъла аралы фестиваль Татарстанны Заинск шахарында 25-чи – 31-чи августда бардырыллыкъды. Анга къатышыргъа Элбрус районну «Салам» эм «Элбрус» тепсеу ансамбльлери жолгъа атланнгандыла.

Заинск муниципальный районну администрациясыны таматасы Татьяна Воропаева айтханнга кёре, быйыл, Элбрусну тийресиндеча, анда да ары келген къонакъланы араларында шуёхлукъ, жарыкъ кёллюлюк сакъланыр деп ышанадыла.

КъМР-ни культурасыны сыйлы къуллукъчусу, этнограф, хореограф Къудайланы Мухтарны бла Будайланы Русланны ансамбльлери шахарны тышында лагерьде тохтарыкъдыла. Фестивальны жорукъларына кёре, артистле районну эллеринде концертле берликдиле, усталаны мастер – классларына, «тёгерек столлагъа» да къатышырыкъдыла. Бизни тепсеу ансамбльле конкурсда кеслерини фахмуларын да кёргюзтюрюкдюле. Жюриге уа Россейни, Болгарияны да сыйлы артисти Бисер Киров бла Татарстанны белгили артисткасы Венера Ганеева башчылыкъ этерикдиле.

Къонакъла татар, чуваш, орус элледе да боллукъдула. Миллет азыкъланы татыуларын кёрюп, бал чибинле тутхан жерлеге да барлыкъдыла.

Заинск кесини шуёхларын къуру Элбрус райондан угъай, Алжирден, Тау Шориядан, Чечен Республикадан, Якутиядан, Россейни башха регионларындан да сакълайды. Фестиваль а Республиканы кюнюнде гала-концерт бла бошаллыкъды.

Алиса ТОРИМ, Элбрус районну администрациясыны пресс – службасы.

Жетишим

Жерлешлерибиз Францияда Россейни кёргюзтюрюкдюле

Озгъан ыйых кюн Чебоксары шахарда жаш тёлю субкультураланы «Кофемолка» деген 11-чи халкъла аралы фестивальны финалы ётгенди.

Бу фестивальгъа Россейни 54 регионундан эм дагъыда 11 къыралдан 500 жаш адам къатышханды. Анда ала рэп, брейк-данс, граффитиден мастер-класслагъа къатышхандыла, кеслерини хунерлерин да ачыкълагъандыла. Брейк-дансдан а «Битва года России-2010» конкурс да бардырылгъанды.

Анда хорлагъаннга уа къыралны Францияда тепсеуню бу тюрлюсюнден бардырыллыкъ чемпионатда кёргюзтюр онг бериле эди. Къууандыргъан а неди десегиз, ол эришиуде Бахсан шахардан «Предаторс-Крю» тепсеу къауум хорлагъанды. Анда бизни жерлешлерибиз, хар биринден да кючлю болгъанларын кёргюзтюп, Франциягъа путёвканы къытхандыла.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.
Сурат авторнуду.

Эсгертиу

Энтта да онг барды

Хурметли окъуучула!

Бир тюрлю сылтау бла сиз 2010 жылны экинчи жарымына «Заманнга» жазылалмай къалгъан эсегиз, халны тюзетирге онг барды. Жазылыуну 25-чи августха дери жарашдырсагъыз, ана тилибизде чыкъгъан газетни сентябрь айдан алып башларыкъсыз. Жазылыуну багъасы:
бир айгъа - 59 сом, 35 капек;
тёрт айгъа - 237 сом, 40 капек.

Бизни индексибиз - 51532

къыралда – дунияда къыралда – дунияда

Камчаткагъа газ бургъы ыз тартыр муратлыдыла

РФ-ни Президенти Дмитрий Медведев «Росгазпромну» башчысы Александр Миллер бла ишчи халда тюбешгенди. Ала бу бёлюмде халны сюзгендиле, Уллу Жерден Камчаткагъа газ бургъы ызны салыуну проблемаларына къарагъандыла.

- Газны хайырланыу 13 процентге кёбейгенди, ол шарт халкъны жашау болуму игиленнгенине шагъатлыкъ этеди, - дегенди «Газпромну» башчысы. Тюбешиуде нефть эм газ болгъан жерлени излеуню, тинтиуню эм табылгъанларын терк хайырланып башларча этиуню юсюнден сёз баргъанды.

Северде жашау болум бла шагъырейленнгенди

Правительствону Председатели Владимир Путин Северде болгъанды. Ол якутлуланы жашау турмушлары, ишлери, культуралары бла шагъырейленнгенди, миллет ашарыкъланы жаратханды, буу сюрюулеге къарагъанды. Ол малчыла бла ушакъ этгенинде, къыралны север жаны бла уллу къырал жол ишлениригин, ол а Северде жашагъан халкъланы промышленность эм культура арала бла жууукълашдырлыгъын, регионда жашауну игилендириуге себеплик этеригин айтханды.

Багъаланы келишип кётюргенди

Ахыр кезиуде Мурманскеде, Екатеринбургда, Москвада эм бир-бир башха шахарлада аш-азыкъ продуктланы багъалары бир жолгъа иги кесекге кётюрюлгендиле. Тинтиуле ачыкълагъанларына кёре, Москвада аш-азыкъ продуктланы багъаларын 10 поставщик къауум бирге келишип кётюргендиле деген оюм барды. Ол оюм тюз болгъаны ачыкъланса, аллай келишиулюкню этгенлеге уллу тазирле салыныкъдыла, аны къой, уголовный жууаплылыкъгъа окъуна тартылыргъа боллукъдула.

- Бузукъчуланы жолларын кесер ючюн, аш-азыкъ продуктланы эллиле кеслери сатарча болумла къураргъа керекди, - дегенди РФ-ни премьер-министри Владимир Путин.

Дин школ ишлеп башлагъанды

Грозный шахарда республиканы биринчи президенти Ахмат хажи Кадыровну атын жюрютюрюк дин школ хайырланылыргъа берилгенди. Аны ачылыууну байрамына къатышыргъа деп жууукъ республикаладан эм узакъ тыш къыралладан келген къонакъла школну журтуна, класс отоуланы тап къуралгъанларына, ала оборудованияла эм дин китапла бла къалай жалчытылгъанларына эс бургъандыла. Мында Къуранны кёлден билирге юйретиуге артыкъда уллу эс буруллукъду.

Уллу авария болгъанды

Португалияны ургъан суууукъланы хаталарындан алаша туман жерни басханды, жолланы бузлатханды, учхалауукъ этгенди. Кёп аварияла болгъандыла. Бир уллу аварияда 76 автомашина къагъышханды, кёпле жаралы болгъандыла. Аланы жанлары ючюн 200 къутхарыучу кюрешгендиле, 3 вертолёт а жаралыланы больницалагъа бла клиникалагъа ташыгъанды.

Агъач ёртенле халкъны онгун аладыла

Испанияда агъач ёртенле 70 гектарны кюл этгендиле. Эллени отдан къоруулаугъа аскер бёлюмле да къатышадыла, вертолётла хайырланыладыла.

Хорватияда да 100-ден аслам гектар агъач кюйгенди. Мында да отдан халкъны аскер бёлюмле къорууларгъа кюрешедиле.

33 адамны жашауларын юзгендиле

Пакистанда боевикле адамла кёп болгъан жерледе эки устройствону чачдыргъандыла. Аланы хаталарындан 33 адам ёлгенди, онла бла саналгъан адамла жаралы болгъандыла.

Бу терактланы биз этгенбиз деп, алыкъа бир киши боюнуна алмагъанды.

Иссилик заран келтиргенди

Энчи комиссияны оноуу бла Дагъыстанны 26 районунда къыйын болумну низамы тохташдырылгъанды. «Быйылны иссилиги республиканы агропромышленный комплексине уллу заран тюшюргенди, толу болмагъан тергеулеге кёре, ол заран 360 миллион сомду», - деп айтылады Россейни МЧС-ини Дагъыстанда Баш управлениясыны официальный сайтында.

Районла берген шартлагъа кёре, 24 минг гектардагъы эл мюлк битимле кюйюп кетгендиле, ол санда 21 минг гектарда ёсдюрюлген мирзеулюкле. Республиканы санында битеу да 42 район барды.

Республиканы атламлары

Культура

Байрамлагъа атарыкъдыла

Республиканы культура учрежденияларында, Республиканы кюнюне бла Нальчикни байрам кюнюне атап хазырланыула барадыла. Аны бла байламлы КъМР-ни Художниклерини союзу да кезиулю кёрмючлерине чакъырлыкъды.

Андан бизге союзну секретары Нелли Сундукова билдиргеннге кёре, аладан бири 30-чу августда Миллет музейде ачыллыкъды. Бу кезиулю кёрмючдю дерге боллукъду. Художникле, анга эрттеден хазырланып, жыл сыйын кюз артында отчёт этген халда суратларын кёргюзтюучюдюле. Арт жыллада уа аны Республиканы кюнюне жоралайдыла. Анда 30 авторну 100-ден артыкъ ишлери боллукъдула. Ала, хар замандача, живописьге, графикагъа, скульптурагъа юлешинирикдиле.

1-чи сентябрьде – Шахарны кюнюнде уа - байрамла Культура эм солуу паркда да барлыкъдыла. Паркны жаяу жолларыны биринде да кёрмюч къураллыкъды. Анда художниклени, къол усталаны ишлери бла танышхандан сора да, аланы сатып аларгъа онг да боллукъду.

Художниклени союзу кюз артында да тынчайып турургъа демейди. Октябрьни 4-де Адыгея Республикада Москвадагъы Востокну музейини филиалы ачыллыкъды. Аны магъанасы битеу да Шимал Кавказгъа уллуду, деп белгилейди Сундукова. Ол къууанчлы кюн анда да кёрмюч къураллыкъды. Ары бизден онбеш иш элтирге мурат этедиле.

Ол айда дагъыда Москвадагъы МОСХА-ны залында З. Бгажноковну, А. Маргушевни, А Тажеваны энчи кёрмючлери ачыллыкъды. Анда москвачыла бизни художниклерибизни живопись, графика, прикладной ишлери бла танышырыкъдыла.

Бизни корр.

Конкурс

Гербни ким жарашдырыр?

Черек муниципальный районну жер-жерли самоуправлениясыны Советини кезиулю жыйылыуунда районну официальный гербин тохташдырыр муратда конкурс бардырыргъа оноу этилгенди. Кеслерини ишлерин онбеш жыллары толгъанла эм аладан таматала да кёргюзтюрге боллукъдула.

Районну администрациясыны пресс-службасы билдиргеннге кёре, анда хорлагъан саугъагъа беш минг сом аллыкъды. Эки бла жарымышар минг сом къоллу болургъа дагъыда экеуленни онгу барды. Алай бла республиканы бек ариу жерлеринден бирини жууукъ кезиуде кесини белгиси боллукъду.

Бизни корр.

Тапландырыу

Участковый пунктланы жангыртадыла

Прохладныйде милицияны участковый пунктларын тапландырыу бардырылады. Шахар округну администрациясыны башчысы Юлия Пархоменкону башламчылыгъы бла ремонт ишлеге жууаплылыкъны жер-жерли самоуправленияны Советини депутатлары эм бизнесни келечилери алгъандыла. Бюгюнлюкде эки пунктда белгиленнген жумушла тамамланнгандыла.

«Кабельный завод «Кавказкабель» ЗАО-ну генеральный директоруну орунбасары Юрий Авдюничевни шахар округну администрациясыны пресс-службасына билдиргенине кёре, Пролетарский орамда орналгъан участковый пунктда электрокюч баргъан ызла, чыракъла, терезеси, эшиги да жангыртылгъандыла. Мекямда бояу, тытыр сюртюлгенди, полу да тап халгъа келтирилгенди. Битеу ол ишлеге 46 минг сом ахча къоратылгъанды.

Депутат Александр Ковалёв Карл Маркс атлы орамдагъы пунктда да белгиленнген жумушла сметагъа тийишлиликде тамамланнганларыны юсюнден билдиргенди.

Участковый пунктланы барысын да Милицияны кюнюне тапландырып бошаргъа муратлыдыла Прохладныйде.

ОСМАНЛАНЫ Айшат.

ЖКХ

Ахча бардан жумушла тамамланадыла

Май районда «О фонде содействия реформированию жилищно-коммунального хозяйства» Закон жашауда тири бардырылады. Кёп къатлы юйледе ремонт этиуню жангы кезиую башланнганды. Ол ишле мында юч жыл бардырыладыла.

Районну администрациясыны башчысыны биринчи орунбасары Владимир Гертерни айтханына кёре, быйыл онеки юйде ремонт этилгенди, шёндю дагъыда бир къауумунда хазырлау ишле бардырыладыла. Бу кюнледе жашау журтланы иелерини товариществоларыны счётларына тынгылы ремонтха ахча келгенди.

Битеу да ишлеге 29371,1 минг сом бёлюннгенди, ол а былтырдан иги кесекге асламды. Программаны чеклеринде этилген жумушланы ноябрь айда бошаргъа белгиленеди.

Бизни корр.

Кубок

Ётмекчиле эриширикдиле

Ётмекчилени бла кондитерлени Россей гильдиясы, РФ-ни Федеральный Жыйылыууну Федерация Советi эм Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосу бла бирге 28-чи-30-чу октябрьде Нальчикде «Хлеб-это мир» деген ат бла ётмек бишириуден Кавказны кубогу ючюн эришиуле бардырлыкъдыла. Аны къурау комитетге РФ-ни Федеральный Жыйылыууну Федерация Советини Председателини биринчи орунбасары А.П.Торшин таматалыкъ этерикди. Комитетге КъМР-ни Президенти А.Б.Каноков, Роспотребнадзорну таматасы Г.П.Онищенко, РФ-ни эл мюлк министрини орунбасары А.Л.Черногоров эм башхала кирeдиле.

Ётмек этиуден Кавказны кубогу - Россейни кубогуна сайлау кезиудю. Нальчикде бардырыллыкъ конкурсха Кавказ регионну келечилери къатышырыкъдыла. Аны бардырыуну баш мураты - бу усталыкъны кенг жайыу, ётмекчилени бла кондитерлени усталыкъларын ёсдюрюу эм тюрлю-тюрлю халкъла аралы конкурслада Россейни атын иги жаны бла кёргюзтюрюкледен команда къурауду.

Ётмекчилени командалары 5 номинацияда - «Хлеб», «Сдобное хлебобулочное изделие», «Декоративная выпечка», «Витрина», «Производство» - эриширикдиле.

Андан сора да, кубокну чеклеринде «Методы социально-экономической модернизации регионов СКФО: инновационный подход» деген темагъа ётмек этиуге жораланнган регионла аралы конференция да бардырыллыкъды. Анга 200-ге жууукъ делегат къатышырыкъдыла. Анда бу сфераны айнытыуну вопрослары сюзюллюкдюле.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Ол чынтты геолог эди — 2 бет

Дуния уа тарды эм сейирликди — 3 бет

Узакъ Востокда хорлам — 3 бет

Аны комедиялары халкъ киногъа бурулгъандыла — 4 бет

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАРНЫ КЪЫРАЛЛЫГЪЫНЫ КЮНЮНЕ

Тенгликни, тюзлюкню излей

Къабарты-Малкъарда революциягъа тири къатышханланы, Уллу Октябрьни хорламларын къоруулагъанланы, мамыр жашау къурагъа юлюш къошханланы арасында Чеченланы Къаншауну аты бек биринчилени санында айтылгъанлай турады. Ол 1897 жылда Къашхатау элде тугъанды, гитчелей окъуна тенглик болмагъанын, къара халкъ эзилип жашагъанын кеси башындан сынагъанды. Ол урунлганланы къыйын къадарларына жарсыгъанды. Билгенин, сезгенин башхалагъа да ангылатханды.

Уллу Октябрьни хорламына Чечен улу къууанып тюбегенди. Ол къыйын кюнледе, къолуна сауут алып, секирип атха минип, халкъны эркинлигин къоруулаpгъа эллеге айланып, къызыл аскер къурагъанладан бирлери эди. Алгъа таулу атлы аскер бёлюмню командири болгъанды. Артда ол отряд малкъар атлы аскер полкга къошулгъанды. Аны бла бирге уа граждан урушха арсарсыз киргенди.

Серебряковну, Кабировну, Шкуронну, Бичераховну, Шатиловну эм башха контрреволюция отрядла бла сермешледе Къаншау кесини нёгерлери Черкесланы Маштай, Зокаланы Хасан, Мокъаланы Сарыбий бла бирге революциягъа кертичилигин, жигитлигин кёргюзтгенди. 1918-1919 жыллада Владикавказны, Святой Крестни, Малканы, Моздокну тийрелеринде жети кюн тохтаусуз баргъан урушлада уллу батырлыкъ этгенди.

Ол кезиуде Къабарты-Малкъар полкну командирини заместители болгъанды. Полк кеси да Север Кавказда Коммунист партияны белгили къуллукъчусу, РКП(б)-ны Кавказ край комитетини члени Н.Ф. Гикало башчылыкъ этген къызыл аскер къауумну санына киргенди. Къаншау кесини отрядлары бла душманнга кёп кере чапханды эм уллу заран тюшюргенди. Аллай сермешлени бирини юсюнден ол кезиуде аны бёлюмюнде уруш этген Холамханланы Токай былай айтхан эди:

- 1919 жылда биз Чеченде уруш эте эдик. Онунчу сентябрьде, билмей тургъанлай, эки жанындан да чабып, отрядыбыз акъ гвардиячыланы ууатып, кёп чечен элни эркин этеди. Биз 117 солдатны, 11 офицерни жесирге алабыз, аладан кёп сауут сыйырабыз. Къаншау ол сермешледе да кесин батыр эм уста командирча кёргюзтгенди.

Ол жыл кюз артында бизни отряд бю тюнда ауур болумгъа тюшеди. Акъ гвардиячыла бизни таулагъа ыхтырадыла. Артха кетип бара, аны Шали деген элде душман тёгерекден къуршалайды. Ала кесигизни пленнге беригиз, сауутларыгъызны салыгъыз деп тохтайдыла. Ол заманда къызыл партизанла Чеченланы Къаншау бла Тут Шуковну башчылыгъында душманнга от ачадыла, къама урушха чабадыла. Бирде ала, бирде биз онглу бола, сермеш узакъгъа созулады. Бу бек къыйын кезиуде бир акъ гвардиячы офицер къолунда да маузери бла бизни пулемёт тачанкабызгъа секирип минеди. Аны эслеп, Къаншау терк окъуна, алайгъа жетип, керох бла аны къаплайды, пулемётну душманнга айландырып, от ачарча этеди...

Граждан уруш бошалады. Къабарты-Малкъарда Совет власть толусунлай орналады. Алай контрреволюцияны къалгъан-къулгъанлары, къауум болуп, кёп заманны адамланы ёлтюрюп, тонап, халкъгъа къыйынлыкъ сынатып тургъандыла. Алагъа къажау кюреширге жигит, ышаннгылы адамла керек болгъандыла. Чечен улу, 1920-1925 жыллада округ милицияны начальнигини заместители болуп, ол къыйын эм къоркъуулу ишге башчылыкъ этгенди. Урушлада чыныкъгъан батыр большевик бандитле бла сермешледе да кёп кере махтаугъа тийишли болгъанды. Анга эки кере ауур жара тюшгенди. Бандитлени баш кючлери ууатылгъандан сора Чеченланы Къаншауну мамыр жашауда къуллукъ этерге кёчюргендиле.

1929 жылда аны облзону заведующисини заместителини къуллугъуна саладыла, облисполкомну членине кандидатха айырадыла. Ол ишде да Къаншау кесин хунерли къараучуча кёргюзтгенди. Андан сора аны мюлк ишге жибергендиле. Алгъа ол «Малкъар къумалы» совхозну директору болуп, ызы бла уа Котляревка юй къанатлы комбинатда, Куркужин юй къанатлы совхозда директор, Къабарты-Малкъар заготскотну управляющиси болуп ишлегенди.

Бюгюнлюкде Къабарты-Малкъар 89-жыллыгъын белгилерге хазырланады. Республиканы халкълары ол заманда къыраллыкъларын алгъандыла. Бу шартны уа историялы магъанасы барды. Башха миллетле бла тенг болгъан эсек, ана тилибизде окъургъа, газет, китапла, журналла чыгъарыргъа, театргъа къараргъа онгубуз бар эсе, ол аны хайырынданды.

Ол эркинликни бизге Уллу Октябрь революция бергенине не сёз, халкъ властьны хорларына, урунлганлагъа жарыкъ жашау келтирирге юлюш къошханланы арасында Малкъарны, Чеченланы Къаншауча, жашлары да аз тюйюлдюле. Биз аланы атларын, эсгере, бусагъатдагъы тёлюге белгили этерге борчлубуз.

ТЕММОЛАНЫ Мухадин.

Эсде тутуу

Ол чынтты геолог эди

Тырныаууздa вольфрам эм молибден магъаданланы биринчи болуп тапхан геологланы санында Джубуланы Догашны жашы Салих тийишли жерни алады. Кеси да комбинатны сырьё базасын айнытыр ючюн, кёп затла этгенди. Аны юсюнден эсгериулерин газетни корреспондентине предприятияны алгъыннгы баш специалистлеринден бири Герман Фёдорович Каган айтханды.

– Мен Тырныаууздa комбинатында 1966 жылда май айдан башлап «Молибден» рудникде вентиляция службаны тамата мастери болуп ишлеп башлагъанма, - дегенди ол. – Къуллугъума кёре вентиляция установкала орнатылгъан жерлеге жюрюрге, шахта дорбунлагъа хауа къалай баргъанына контроль этерге, алада ишлегенлеге илкечлени къалай орнатыргъа кереклилигине оноу этерге тюшгенди. Службабыз рудникни управлениясында болгъаны себепли мен кёп геологланы, ол санда сюйдюмлю Джубуланы Салихни да, таный эдим.

Аны бла чинг алгъа рудникни шахталарындан биринде тюбешгенме, ол кезиуде ол ючюнчю номерли шахтаны участка геологу эди. Къарап тургъанма Салих, ашыкъмай, магъаданны качествосун къалай тинтгенине. Ол къарагъанлай окъуна билип къоя эди магъаданда керексиз затла къаллай бир кёп болгъанларын эм къазыучуланы ишлерин анга кёре къурагъанды. Магъадан къазыучу бригаданы таматасы ол заманда манга былай айтады: «Салихни кёп замандан бери таныйбыз эм анга ышанабыз. Ол чынтты геологду».

Бир жылгъа жууукъ заман да ётген болмаз эди, мени жер тюбюнде ишлеге контроль этиу жаны бла тау техника участка инспекторну къуллугъуна кёчюредиле. Ол алгъа рудникни баш геологуну орунбасары эди, артда уа жетинчи номерли шахтаны баш геологу болады. Бир жол хапарлашабыз да, Новочеркасскени политехника институтуну заочный аспирантурасында окъугъанын билеме. Ол сайлау да бошдан тюйюл эди, нек дегенде ол заманнга Салих рудникни бек сынаулу геологларындан бири болгъаны ючюн.

Тырныаууздa магъаданны структурасы ол табылгъандан бери тинтилип тургъанды эм къалай бла къуралгъаныны юсюнден бир къауум оюм айтылгъан эди. Алай бир оюм туумагъанды. Магъаданны терк жарашдырыргъа керек болумлада тау выработкалагъа дайым да контроль этиу эм алагъа документле хазырлау керек эди. Ол ишни уа жаланда рудникде ишлеген геолог эталлыкъды. Диссертациясын хазырлагъан тёрт жылны ичинде тюзюнлей борчларын толтуруу бла бирге Салих, иги магъаналары болгъан шарт материалланы жыйып, аланы бир ызгъа тап келишдиргенди.

Артда Джубу улу бла «Центральная-2» шахтаны проходкаларында терк-терк тюбей тургъанбыз, ол анда баш геолог эди. Бу участкада ол уллу жууаплылыкъ бла ишлегенди. Кесини бойсунууунда болгъан ишчиле бла бирге магъаданны план бла чыгъарыуну жалчыта эди. Андан сора да, бирси геолог Геннадий Семочкин бла бирге магъадан къазыу къалай баргъанына дайым да тинтиу кёз бла къарай кетип, аны жангыртыргъа акъыл этедиле. Алай да болады, артда уа жангы амал рудникде кенг жайылады, къуру аны бла къалмай, анга кёчюу борч болады.

Кёп жылланы ичинде тау выработкалагъа тинтип къарау, аланы юслеринден документацияла хазырлау, геология ишни белгили специалисти, профессор Арнольд Вильгельмович Пэкни дайым берип тургъан консультациялары кеслерини ишлерин этедиле: Салих диссертациясын бошайды. Геолог анда этген оюмла магъадан табылгъан жерледе излеу ишлени жолун сайлауну мурдоруна салыннган эдиле, ол а андан ары отуз жылны ичинде магъаданы болгъан жангы жерлени табаргъа онг бергенди.

1972 жылда ол геолого-минерология илмуланы кандидаты болады эм ол жылда комбинатны геолого-излеу экспедициясыны баш геологуна салынады. Анга иги кесек заманны башчылыкъ этип тургъанды. Ол кезиуню ичинде магъадан къуралгъан жангы жерле табылып, алгъын табылгъанланы промышленность магъаналары тюзюрек тохташдырыла эдиле.

Ол заманда Джубу улу бла Семочкинни араларында иги шуёхлукъ байламлыкъ къуралады. Ала экиси да бирге предприятияда геология ишни айныугъа уллу юлюш къошхандыла. Отуз жылны ичинде излеу ишлени къайсы жаны бла бардырыргъа кереклилигин тохташдырып тургъандыла, ол а магъадан болгъан жерлени запасларын эки кереге кёбейтирге онг бергенди. Экиси да магъаданны запасларын арт юч генеральный тергеулени авторларыдыла.

Магъаданлы жерлени жетишимли хайырланыуда кёпжыллыкъ сынаулары геология къауумланы арасында даражаларын бек кётюргенди. Аланы басмаланнган ишлерин Тырныаууздa табылгъан магъаданны тинтиу бла кюрешген уллу алимле кеслерини бир къауум монографияларында сюйюп хайырланнгандыла. Геология министерствосуну коллегиясыны 1985 жылда 21-чи мартдан оноуу бла Джубу улу эм Семочкин Тырныаууздa магъаданны биринчи ачханлагъа саналадыла эм алагъа ол жаны бла энчи белгиле эм дипломла бериледиле. Жыл ётгенден сора уа экисине да «РСФСР-ни сыйлы геологу» деген атла аталадыла.

1973 жылда окъуна Тырныаууздa табылгъан магъаданны геология жаны бла хайырланыуда этген уллу иши ючюн Джубуланы Салих Урунууну Къызыл Байрагъыны ордени бла саугъаланнган эди. Ол аны къыйынына тийишли багъа бичиу болгъанды.

1984 жылда комбинатда «ТВМК-ны айнытыуну проблемалары» деген темагъа илму-техника конференция бардырылгъан эди. Геология секцияны жыйылыуунда Джубу улу «Тырныаууздa магъаданлы жерлени андан ары излеуню баш борчлары» деген программаны билдириу бла сёлешгенди. Хар замандача, сабыр ауазы бла алай ийнандырыулу айта эди ол айтырыгъын. Ма андан сора баргъан эди жыйылыу тири халда.

Догашны жашы Салих алчы геология службаланы дайым да кёз тууpаларында болгъанды. Геологоразведка службала бардыргъан ишлени юсюнден отчётлары даражалы болгъандыла эм ала жангыдан бир кере да тинтилмегендиле. Магъадан излеуге салгъан уллу къыйыны ючюн, анга къыралда бирринчиледен болуп, «Россей Федерацияны жер тюбюнде байлыкъланы сыйлы излеучюсю» деген ат берилген эди.

2005 жылны август айында, Къабарты Россейге къошулгъанлы 450-жыллыгъы белгиленнген заманда, комбинат Элбрус районну башха предприятияларыны эм учрежденияларыны санында кёрмюч къурагъан эди. Джубу улу ол кезиуге минералланы коллекциясын хазырлайды, анга адамла уллу сейир этип къарайдыла, аланы юслеринден хапар сорадыла. Аны кёрюрге керек эди: аты айтылгъан геолог хар минерал къалай жаратылгъаныны юсюнден эм кёрмюч бла байламлы башха затланы юслеринден да къаллай жюрек талпыныулукъ бла айтханын. Ол кезиуде Салих жаш болгъанча кёрюне эди. Баям, озгъан заманланы эсге тюшюрюую кесин жангыдан геолог болуп ишлегенча сундура болур эди.

2005 жылдан башлап Салих бла мен компанияланы – болургъа боллукъ инвесторланы-келечилери бла кёп кере ишлегенбиз. Джубу улу, Тырныаууздa магъаданлы жерлени картасын ачып, ол келир заманны асырауу болгъанын эм аны ахырына дери тинтирге кереклилигин ангылатханлай тургъанды.

Арт жыллада башланнган осал ишле, уллу къыйын салынып къуралгъан предприятие оюла баргъаны, ол а анга къажау сюелгени саулугъуна заран жетдирмей къоймагъандыла. Чынтты кишилиги болгъан, ишчи кючю толу хайырланмагъан адам жашаудан кетгенди (жаннетли болсун). Аны юсюнден энди жаланда эсгериу къалгъанды.

Басмагъа ТЕМИРЛАНЫ Анатолий хазырлагъанды.

Машук-2010

Альбина Бабгоева - эм ариу къыз

«Машук-2010» лагерьде ариулукъну конкурсу бардырылгъанды. Анга Шимал Кавказ федеральный округну битеу регионларыны да келечилери къатышхандыла. Ала бир неннча кезиуде эришгенден сора финалгъа бешиси чыкъгъанды.

«Мисс «Машук-2010» деген атха тийишли болур ючюн, къызла хар бири чырайлыкъларындан сора, акъылларын, хунерлерин да кёргюзтюрге керек эдиле. Конкурсну жюриине кирген лагерьни арт-директору Денис Зайцевге, баш диетолог Владимир Гречкиннге эм «ЖТВ» Интернет-телевиденияны башчысы Андрей Жариковха сайлауну бардыргъан тынч болмагъанды.

Финалны биринчи кезиуюне къатышханла кеслерини юслеринден айтыргъа керек эдиле. Анда Къабарты-Малкъарны келечиси кеси жазгъан назмуну окъуп сейирсиндиргенди. Экинчи турда къызла он соруугъа жууап бергендиле эм сынаудан къыйналмай ётгендиле.

Чыгъармачылыкъ конкурс жюриге аланы хунерлерин ачыкълар онг бергенди. Дагъыстандан Гистаман Гаджиханова кеси тикген кийимледе миллет тепсеуню кёргюзтгенди. Ставрополь крайдан Анастасия Рыбас гитче миниатюрачыкъда кесини жюрегин саугъагъа бергени бла жюрини, къарагъанланы да кёллерин бийлегенди. Къарачай-Черкесни келечиси Илона Гербекова жыр айтханды, КъМР-ден Альбина Бабгоева бла Север Осетия-Аланиядан Ариана Габалоева да тепсерге хунерли болгъанларын кёргюзтгендиле.

Конкурсну битеу кезиулерини итогларына кёре, хорлагъанла белгиленнгенден сора къызла барысы да омакъ жыйрыкълада чыкъгъандыла сахнагъа. Жюри биринчи жерге бизни жерлешибиз Альбина Бабгоеваны тийишли кёргенди. Илона Гербекова экинчи, Анастасия Рыбас а ючюнчю жерлени алгъандыла.

ОСМАНЛАНЫ Айшат.

РЕГИОНЛАНЫ АЙНЫТЫУ МИНИСТЕРСТВОСУ АНГЫЛАТАДЫ

Фатарларында счётчиклени орнатмагъан иелеге коммунальный жумушла ючюн тёлеуле къалай кёбейирикдиле

Министерство россейлилени къаллай коммунальный реформа сакълагъаныны юсюнден хапар айтады. Былайда уа сёз къыралны хар регионунда да суугъа, жылыугъа эм электричествогъа счётчиклени орнатыргъа керек болгъаныны юсюнден барады.

Счётчиклени салыргъа сюймеген гражданлагъа аны ючюн ахча тёлерге тюшерикди. 2012 жылда аяулукъну къайгъысын кёрмеген адамлагъа ЖКХ-ны тарифлени 20 процентге, 2013 жылда уа дагъыда 40 процентге кётюрюллюкдюле. Аны бла бирге уа, счётчиклени орнатхан эм аланы быйыл орнатырыкъ иелеге «коммуналка» ючюн тёлеуле 5 жылны ичинде тюрленмей турлукъдула.

Сизни счётчиклени салыргъа ырысхы онгугъуз жокъ эсе (анга орта эсеп бла 7-10 минг сом къоратыллыкъды), къырал болушлукъ этерикди. Приборланы арт ёнкючге орнатыргъа боллукъду – счётчиклени эм ишни багъаларын «коммуналканы» тёлеулерине къошарыкъдыла. Ай сайын тёлеулени ёлчемлери, чиновниклени тергеулерине кёре, 120-160 сомгъа кёбейирикдиле.

- Биз Санкт-Петербургда пилотный проектни хайырланып башлагъанбыз, счётчикле саулай кварталда орнатылгъандыла, - дейди кеси кёрген затланы юслеринден хапар айта, регионланы айнытыу министрни орунбасары Анатолий Попов. – Коммунальный жумушла ючюн тёлеуле 30-40 процентге азайгъандыла.

Программада айтылгъан затладан тышына чыкъгъан затла да бардыла. Эски эм аварияллы юйледе, 2013 жылда 1-чи январьгъа дери кетериллик неда капитал ремонт этиллик журтлада жашагъанла фатарларында счётчиклени орнатыргъа керек тюйюлдюле. Энергокючню къарыуу 5 киловаттдан аз болгъан юйледе да счётчиклени салыргъа керек болмаз.

Регионланы айнытыу министерствода айтханларына кёре, «энергияны аяу бла байламлы проект» правительствогъа, къабыл этерге деп, сентябрьде берилирикди.

Интернетден алынып басмаланнганды.

ШИМАЛ КАВКАЗ КЮОН САЙЫН

Тохтаусуз барырча орам

Сочиде Виноградная эм Донская орамла бирге къошулуп айырылгъан жерде эки къатлы развязка автомобиль жол ишлене турады. «Ол битеу шахар магъанасы болгъан, тохтаусуз барырча магистраль орам боллукъду», - деп билдиргендиле ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине Краснодар крайны 2014 жылда къыш Олимпияда оюнлагъа хазырланыуда полномочийланы хайырланыу жаны бла департаментинде.

Ол развязканы ишлерик Тюменьден келген «Мостстрой-11» деген участканы начальниги Анатолий Лукинни айтханына кёре, аны къыйматын кюн сайын Мамайканы жанындан Сочини арасына жюрюгенле билликдиле. Ол ишленип бошалса, машинала бла алайтын жюрюючю адамла кёпге созулуучу пробкаланы унутурукъдула.

Объект бек къыйынды, хазырланыу ишлеге окъуна жыл бла жарым чакълы бир кетгенди. Шёндю жолчула ырхыла келирге боллукъ жерлени келмезча этедиле, чигинжи конструкцияланы орнашдырыу ишлени бардырадыла. Транспорт жолну бу развязкасы 2013 жылны жаз башына хазыр боллукъду.

Стадионланы жангыртыу

Краснодар крайда 38 ара стадионну жангыча жарашдырыу ишле кенг халда башланнгандыла. «Ол ишге крайны бюджетинден 625 миллион сом берилгенди деп билдиргенди ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине вице-губернатор Николай Долуда. Ол ишни муниципальный даражада тамамлар мурат барды. Иш 2010-2012 жыллада «Стадион» деген программаны чеклеринде бардырыллыкъды.

Жууукъ юч жылны ичинде 38 ара эм муниципальный магъаналары болгъан стадионла жангыча жарашдырыллыкъдыла. Аланы 12-синде жангыртыу ишле башланнгандыла. Жангы футбол майданлада, чабыудан жарау этиучю жолчукъла, узунуна эм бийикликге секириучю жерле къураллыкъдыла. Стадионланы иги жарытырча чыракъла орнатылгъандыла, трибунала жангыртылгъандыла.

Понтий патчахлыкъны къалгъан-къулгъанларын тапхандыла

Эрттеги Фанагория болгъан жерде къазыу-излеу ишлени бардыргъан археологла сейирлик затла таба турадыла дерчады. РАН-ны Археология институтуну Таманьск экспедициясыны оноучусу Владимир Кузнецов ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине билдиргенине кёре, алимле античный кезиуде Понтийни патчахы Митридат Евпатор VI-чыны кюйген тоханасыны къалгъан-къулгъанларын тапханбыз деп айталлыкъдыла.

Экинчи ёмюрню ахырында (132-63 жыл бизни эрагъа дери) аны кезиуюнде Понтий патчахлыкъ Къара тенгизни битеу жагъаларына эм Боспор патчахлыкъгъа да оноу этип болгъанды. Экспедицияны начальнигини айтханына кёре, Тамань жарым айрыкамда къазыу, излеу, тинтиу ишле 19-чу ёмюрде башланнгандыла, озгъан ёмюрню 30-чу жылларындан тебиреп ала академия магъаналылагъа саналадыла.

- Ахыр кезиуде табылгъаны античный аскерчини сюеклеридиле, аны биргесине табылгъанла кёп тюрлю сауутла эм эрттегили пристаньны къалгъан-къулгъанларыдыла эм мермер ташдан ишленнген статуяланы сыныкъларыдыла, - дегенди Кузнецов. – Табылгъан затланы араларында бек багъалы уа эрттегили Боспорну юсюнден грек тилде этилген жазмаладыла. Ала Боспорну юсюнден кёп тюрлю шартла жыйышдырыргъа болушурукъдула.

Митридат патчахны журту, огъаргъы шахар деген тоханасы былайда болур эди деген жерде, шёндюгю Санный эм Приморский посёлкаланы къатларында кёп темир ахчала эм бохчала табылгъандыла. От тюшген тоханадан къачхан адамланы хуржунларындан эм артмакъларындан тюшген болур эдиле ала. «Андан сора да кюйген тоханаены кюлюнде уалгъан адырла табылгъандыла», - дегенди алим.

Шёндюгю аскер техникагъа - энчи эс

Шимал Кавказ аскер округну биригиулерини эм бёлюмлерини командирлерини сборлары Волгоград областьдагъы «Прудбой» полигонда башланнганды. Анга Шимал Кавказ аскер округну командующиси генерал-лейтенант Александр Галкин башчылыкъ этеди.

Аны пресс-секретары подполковник Андрей Бобрун ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине билдиргенине кёре, анга къатышханла сборланы кезиуюнде сауутладан атыудан, батальон-техника бла байламлы юйрениуле бардырлыкъдыла. Аны айтханына кёре, келтирилген жангы аскер техника – БМП-3, Т-90 эм башхасы бла - шагъырейлениуге артыкъ эс буруллукъду.

- Окъуу-аскер борчланы тамамлаугъа юйретиу керти урушха бек жууукъ болумлада бардырылады. Сборланы кезиуюнде алыннган билим СКВО-ну битеу биригиулеринде эм аскер бёлюмлеринде бардырыллыкъ юйрениулени мурдорлары боллукъдула, - деп чертгенди А. Бобрун.

Кёп гашиш сыйырылгъанды

Астраханьны халкъла аралы портунда гашишни уллу партиясын сыйыргъандыла. Юг таможенный управленияны пресс-службасы ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине билдиргенине кёре, наркотик Ирандан Россейге келген кемеде табылгъанды.

Специалистлени айтханларына кёре, гашиш Афганистанда хазырланнганды. 30 полиэтилен пакетде 48 килограмм наркотик болгъанды. Ала кемени къабыргъаларын жасагъан состар гыйыладан этилген къуршоулада букъдурулуп эдиле.

Митинг бир бирге от ачыу бла бошалгъанды

Дагъыстанны бек уллу эллеринден биринде – Бабаюртда - районну башчысыны къуллугъуна кандидат жанлы болуп бардырылгъан айырыула аллы митингни кимле болгъанлары билинмей къалгъанла автоматладан атхандыла. Аны хатасындан бир адам ёлгенди, тёртеулен жаралы болгъанды, ол санда эки милиционер да.

- Бабаюрт районну администрациясыны юйюню аллында КПРФ-дан кандидатны – районну прокуроруну орунбасары Эльдар Карагишиев жанлы болгъанладан 50 чакълы бир адам жыйылгъан эди. Митинг башланнгандан сора кимле болгъанлары билинмей къалгъанла автоматладан эм жаралы этиучю сауутладан, митингге айландырып, от ачхандыла, - деп билдиргендиле ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине правону къоруулаучу органлада. Битеу да 70 кере атхандыла сауутладан бандитле.

Ингирде кеч кандидат Карагишиев жанлыла, Астраханьдан Махачкъалагъа баргъан федеральный жолну кесип, республиканы президентин тюбеширге келсин деп даулагъандыла эм районну башчысы, аныча ол жерли правону къоруулаучу органланы эм ФСБ-ны башчылары отставкагъа кетсинле деп тохтагъандыла. МВД-ны башчысыны орунбасары эм Дагъыстанны правительствосуну башчысыны орунбасары бла тюбешгенден сора эллиле жолну эркин этгендиле.

Сулим Ямадаевни Гудермесде асырагъандыла

Россейни Жигити, «Восток» батальонну алгъыннгы командири Сулим Ямадаевну Чечен Республиканы Гудермес шахарында асырагъандыла. Аны къарындашы Исса ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине айтханына кёре, Бирикген Араб Эмиратлада озгъан жыл мартда аны жашаууна сугъанакълыкъ этилгенден сора ол мыртыскы жукъудан уянмагъанды. Озгъан баш кюн аны юйюрю Сулим Ямадаевни жашауун жалчытып тургъан аппаратны ишлеуюн тохтатыргъа деп, оноу этгенди.

Андан алгъа Эмиратланы полициясы Сулим Ямадаев озгъан жылны 28-чи мартында Дубайда «Джумейра бич резиденс» деген жашау журт комплексни машинала тохтаучу жеринде ёлтюрюлгенди эм ол шахарны районларыны къабырларыны биринде асыралгъанды деп билдирген эди. Исса Ямадаев битеу ол кезиуледе, къарындашым сауду деп, аны суратларын кёргюзтюп айланнганды.

Жолоучулукъ

Дуния уа тарды эм сейирликди

Тепсеулени къызыуунда

1972 жыл. Чехословакияда халкъла аралы Солешене деген солуу лагерь. Ол Прагадан бир 100 къычырым узакълыкъдады кеси уа. Анда, солугъанланы уллу тилеклерине кёре, терк окъуна байрам концерт къуралады. Тюрлю-тюрлю къыралланы келечилери кеслерини жырда, тепсеуде энчиликлерин, хунерликлерин бир номер бла ачыкъларгъа керекдиле.

Испанлыла «Болерону», италиячыла «Тарантелланы», болгарлыла «Шапсио хорону», венгрлиле «Чардошну», поляклыла «Полонезни», мексиканлыла «Гаучону», бразилиячыла «Макумбаны», индиялыла «Бхарат натьянны» тепсейдиле. Ызы бла кеси усталыгъын Къудайланы Мухтар да баямлайды. Ол кеси уа битеу Совет Союзну атындан чыгъады сахнагъа. Эришиуге жыйылгъанла аны «Минги тау» тепсеуюн болмагъанча бек жаратадыла.

«Эльбрус» тепсеуюн бошап, таулу жаш жерине олтурургъа тебирегенлейин, аны «Лепси» деген тепсеуге немисли къыз чакъырады. Алай ол унамайды да, къыз кетип башлайды. Аны юсю бла тёгерекден: «Кавказ адеплилик, адежлилик, намыслылыкъ, кишилик къайда тиширыугъа, бийчеге...» - деген тырман, масхара эшитиле башланады тёгерекден.

Жаш ол къызгъа барып, аны аллында бёркюн тешип (бёркню тешген, башны алдыргъан бла бир болгъанын да ангылатып), кечгинлик тилейди. Сора къалай-алай бола эсе да, «Лепси» деген тепсеуде сюзюледи ол къыз бла. Тёгерекдегиле бек аралып къарайдыла аланы аякъ алгъанларына. Бюгюн бюгече да Мухтар ол тиширыуну атын эсде тутханлай жашайды: Луиза Штаинберг. Тепсеуледен сора уа ол къыз, таулу жашны къаты къучакълай, бу ишден уллу зауукълукъ алгъанын билдиреди.

Ол а Луизаны олтургъан жерине дери ашырып, ёз тепсисине жетер-жетмез, аны жолун экеулен кеседиле да, столгъа чакъырадыла. Къудай улу унамайды, тилманч а алай этерге жарамазлыгъын билдиреди. Жангы танышла бирге олтуруп, ичип башлайдыла. Ол эки къонакъбай эсирип, бюлдюргю эте, кючден бла мутдан атлайдыла отоулары таба. Мухтар да жарыкъчыкъ болуп жетеди жатхан жерине.

Билмей тургъанлай тюбешиу

Экинчи кюн эрттенликде, танг белги бергенлей, таулу жаш суу бойнуна тебирейди. Ол жолда бара, анга аракъы ичиргенлеге тюбе йди. Аладан бири, нёгерине бурула, тау тилде: «Аланла, анасы бергенни ашарыкъ, бу ким болур?» Къудай улу да, кёп мычымай: «Бирге ашайыкъ, жашла ! Тюнене мени алай бек эсиртип, кёлюме да тийгенсиз!».. – дейди.

Жашла, олтургъан жерлеринден секирип, ёрге туруп, жерлешлеринден аямай кечгинлик тилейдиле. Ала уа экиси да таулу жашла. Мухтарны къучакълайдыла. Болгъанны айтадыла. Къудай улу да алагъа: «Бусагъат, бир кесекчик жууунайым да, тюбеширбиз», - дейди да, жагъа таба кетеди.

Черек бойнунда уа ол болгарлы жаш Дмитр Родоновха бла аны сюйген къызы Эмилиягъа тюбейди. Ала экиси да Мухтарны тюнене кече тепсегенине бек аман бюсюрегенлерин билдиредиле. Эмилия уа: «Бизге къонакъгъа келигиз!» - деген тилек бла отоууна терк окъуна кетип къалады. Ол эки таулу жаш а, неден эсе да, асыры къоркъгъандан, типиски бола: «Къач, къач, ата турадыла!Терк, терк бол, сугъа секир!» - деп болгъанны къычырыкъ-хахайгъа алдырадыла.

Мухтар терк окъуна Дмитр Родоновну черекге тюртеди да, ала экиси да суу къаны боладыла. Атылгъан окъла уа аланы башлары бла чюйюлдейдиле. Андан сора Къудай улуну эси туманнга тумаланнганчады, ол бир зат да билмейди. Артда нашатырь спиртни ийисинден аязады ундурукъда. Ким, не айтханын бюгюнда киши билмейди.

Ингир ала уа таулу жаш Дмитр Родонов бла Эмилиягъа къонакъгъа барады. Ары болгарлыла да келедиле. Родонов 1973 жылда Эмилия бла бир юйдегили боллукъларын билдире: «Мухтар, сен мени ёлюмден сакълагъан тамата къарындашымса. Тоюбузну сыйлы къонагъы болсанг, айхай да,бек сюерикбиз!» - дейди.

Кертиси бла да, ала анга экинчи жыл келирин кюсеген тилек къагъыт жибередиле. Къудай улугъа тыш къыралгъа – Болгариягъа – барыргъа тюшеди.

Болгарияда

Москва-София поезд сау 3 сагъатха кечигеди. Бир тиширыу, Дмитр Родоновну жуууугъу Къудай улуну къатына келе,аны къонакъ юйде къалыр жер сакълагъанын билдиреди.

Таулу жаш а тёппесинден табанына дери миллет кийимге бёленипди: башында акъ чырпа бёркю, акъ къапталы (черкескасы), алтын суу ичирилген къамасы, кюмюш бел бауу. Дагъыда ол къыз билдиреди: ала кёп сакълагъанларын, алай артда уа, келлик болмаз деп, бек жарсыгъанларын да. Къудай улу «Горна баня» деген къонакъ юйде орналады.

Мухтарны, нек эсе да, не жатып солуругъа, не ресторанннга барып ашарыгъы келмейди. Ашхана уа кече бирге дери ишлейди. Ол арбазгъа чыгъады, алай миллет кийимге жасалгъанын а унутупду. Бешеулен аны ызындан келгенлерин эслейди. Тюбешеди алагъа бетден-бетге. Жангы нёгерле сорадыла: «Сен дюгерлимисе?» - деп. Ол а малкъарлы болгъанын билдиреди. Ала уа: «Болгарлыгъа уа кавказ кийим неге керекди?» - дейдиле. Къудай улу алагъа ангылатады, билдиреди ол Кавказдан, Къабарты-Малкъардан келгенин.

Была бир кавказ тепсеу кёргюзтюрюгюн тилейдиле.

Алтысы да тепсеу майданчыкъгъа чыгъадыла да, мында уа музыкачыланы асламысы эрменлиле. Алайда Мухтар лезгинкада учады. Ол тепсеуден сора битеу солугъанла, ашыгъышлы аны къатына келип, кезиу-кезиу суратха тюшедиле. Андан сора башха тепсеуле да къураладыла. Болгарлыла мынга къонакъ юйге келе, ала бешиси да дюгерлиле болгъанларын айтадыла. Кеслери да Орус-Тюрк урушдан бери жашайдыла Болгарияда, алай, жарсыугъа, ёз тиллерин а билмей, нек эсе да.

Ушакъ, хапар эрттенликде сагъат алтыгъа дери созулады. Бу заманда отоуну эшиги къагъылады да, анга тюбеген тиширыу Банскогъа элтирик автобусну хазырлыгъын билдиреди. Ол Софиядан 285 къычырым узакълыкъдады. Жабыкъ шахарчыкъ кеси уа.

Мухтар жолоучу чемоданы бла жумушакъ, бир тап, эркин автобусха минеди. Битеу олтургъанланы къарамлары аны таба бурууладыла. Машинаны шофёру уа чакъырады аны кеси къатына. Андан сора ала тепсеучюлени, СССР-де бла Болгарияда жашау халланы юслеринден хапар айтханлай барадыла жол узуну. Алай бла терк окъуна Банскогъа жетедиле.

Алагъа сау духовой оркестр тюбейди. Къудай улу шофёргъа: «Была кимлени сакълай, кимлеге тюбей болурла?». «Ала санга тюбейдиле былай». Мухтар: «Да мен аллай бир кимме да, манга былай тюберча?» - дейди. Шофер: «Кавказдан келген къонакъла мында болмагъанча бек багъалыдыла, айырмалыдыла!» - дейди.

Къудай улуну къатына, автобусдан чыкъгъанлай, Дмитр Родонов, аны атасы Костадион да келедиле. Таматаны сол инбашында жамычысы. Ол, тюз да Мухтарны къатына жанлагъанлай, онг къол аязын жамычыгъа салып: «Жолунг тюз да ма бу жамычыны тюгю кибик жумушакъ болсун!» - дейди.

«Жамычы сол инбашынгда уа некди?» - деген Мухтарны соруууна Костадион: «Ол биз санга битеу жюрек ыразылыгъыбыз бла, уллу хурметлеу бла тюбегенибизни белгисиди». Сора ызы бла анга жутуп къояргъа бир акъ гюл (роза) чапыракъчыкъ бередиле. Аны къыйматын да ачыкълай: «Сени жашаунг, жашау жолунг да тюз да ма бу гюлча чакъгъанлай турсун», - дейди Дмитрни атасы. Анасы Мария уа таза шаудан суу чачдыра къонакъ аллында: «Мени, сени да акъылыбыз, умутларыбыз, тюз да бу шаудан сууча, таза, ариу болсунла», - дейди.

Сора Костадион: «Энди келинни алыргъа барабыз. Аны юсюнде, тёреде болуучусуча битеу ишлени уа сени бойнунга салама. Сен бизни юйде тамата жашымчаса! Ишни тап мажар».

«Сиз, балкъарлыла, бизни ата-бабаларыбызсыз»

Мухтар: «Да, тамата, мен болгар адет-тёрени билмейме да?». Акъсакъал а анга: «Биз санга болушханлай турурбуз. Къатынгда болурбуз. Аллай жууаплы ишден къачма».

Киеу нёгерле келинликни юйюне келгенлеринде, къызны юсюне ариу жыйрыкъ кийдиредиле, бетин да жаулукъ бла жабадыла. «Муну сиз не ючюн этесиз? Бизде да келинни былай чыгъарадыла,» - дейди таулу жаш. «Къыз артха жолну тапмаз ючюн. Ала экиси да къууанчда, насыпда битеу жашауларын бирге ётдюрюрлерин кюсей». Келин, уллу чоюнда эт бише тургъан от жагъаны юч кере тёгерегине айланады да, онг къолу бла къазанны къулакъчыгъына тиеди.

Ол а бу магъананы ачыкълагъанын айтадыла: «Къыз ата-ана босагъадан айырылады, кетеди, алай туугъан жерин а унутуп къоярыкъ тюйюлдю. Анда-санда келген да этер, бала-чагъаларына туугъан ташын да кёргюзтюр». Неге былай сейирге къалып, къарайса бу ишге?» – къарт Мухтардан, кюлюмсюрей, сорады. «Бу адет да барды бизде!» - дейди ол да.

Ызы бла къабакълагъа жууукълашадыла. Жашла бла къызла жолну кеседиле. Ахча уа Мухтардады. Анга уа алыкъа билдирмегендиле, тыйгъанлагъа ненча берлигин. Элли лев (ол а доллардан да багъалы ахча эди ол заманда) береди. Къабакъладан чыкъгъан жерде да узун аркъан тыяды жолну. Жаш биягъы аркъанчылагъа да тигим этеди.Элни къыйырында эки-юч мотоциклчилеге да левле берирге тюшеди.

Элден чыкъгъан жерде къызны жанындан тамата, къызгъа айлана: «Ата от жагъангы атма, эски адетлеге оспар, ат башындан къарама!» - дейди.

Алай бла ала Банскогъа - юйге - жетедиле. Алагъа бек жарыкъ тюбейдиле. Сора Къудай улу, таматалагъа айланып: «Билемисиз, хурметли къонакъбайла, битеу сизни адет-тёрелеригиз къарачай-малкъар адетле бла бирдиле!» - дейди. Таматаладан бири уа, мыйыкъ тюбюнден ышара: «Сиз, балкъарлыла, къарачайлыла, бизни ата-бабаларыбызсыз. Болгарлыланы патчахы Аспарух Дунайгъа кетгенди, аны туугъан къарындашы Батпай а Кавказда къалгъанды. Сен, Мухтар, Батпайны тудугъуса!».

Алай бла Мухтар ол заманда 23 кюн жашайды болгарлы къарындашыны юйюнде.

Билгич Ванганы Мухтаргъа айтыуу

Къудай улу ючюнчю жортууулунда Дмитрни экиге айланнган къарындашына, Болгарияны ол замандагъы КГБ-сыны майоруна, Любча Дмитровха тюбейди. Ол а Мухтарны Вангагъа барыргъа чакъырады. Таулу жаш ол ууахтыда бир тюрлю билгичлеге ийнанмагъанды, барыргъа да алай бек жан атмагъанды.

Любчаны тилеги бла ала Петрича шахарчыкъгъа, Ванга жашагъан жерге келедиле. Къарасала уа, не сейир, не тамаша, эки-юч къычырым Вангагъа къаратыргъа келгенлени сатыры. Ала анда айтхылыкъ жырчыланы Муслим Магомаевни бла Иосиф Козонну да кёредиле. Къудай улу, аны алайлыгъын эслегенлей, Любчадан тилеп башлайды: «Къой, къой, къарындашым, биз Вангагъа барып этеригибиз жокъду. Бу сатырда сюелгенле да болмагъанча бир бек кёп! Андан эсе, терк окъуна кафеге барайыкъ да, бир сууукъ сырачыкъ ичейик. Бу иссиликде кюйюп, бишип барабыз».

Алай бла Мухтар, Любча да кафечикге киредиле да, юч-тёрт аякъ сыра алып иче тургъанлайын, аланы къатларына бир эркегирыу жете-жетмез: «Кавказдан келген ким барды мында?» - дейди. Мухтар тёгерекге-башха къарай, аллайгъа ушагъанны кёрмегенден сора: «Ол, баям, мен болурма». Келген терк окъуна, Мухтар таба бурула:

«Сени Ванга чакъырады» - дейди. Мухтар а: «Ол къайдан биледи да, мен ким болгъаны мы?.. Аны айтханын, къалай эсе да тюз ангылагъан а болурмуса?». Ол келген да жангыдан: «Манга сени алып келирге буюргъандыла!».

Ала Вангагъа барадыла. Ол да эшикни ача башлагъанлай, Ванга анга бурула: – «Къонагъ эсирип кёреме?!» - дейди да, аны аллына олтуртады. Сора кеси къоллары бла Къудай улуну къолларына тийер-тиймез: «Сен бек насыплы адамса. Сени бек акъыллы, бек ариу юй бийченг да барды. Анга сакъ бол.

Кеси ишинги уа бек сюесе. Ата журтунгда профессионал тепсеу ансамбль къурарыкъса, 20 китап да басмаларыкъса. Сени юсюнгден сау китап да жазыллыкъды. Жазгъаныгъыз а бек багъалыды, бек кереклиди халкъгъа.

Алай, жашым, кёлюнге тиймесин. Мен санга тюзюн айтама. Бираз къыйынырақъ боллукъду ёз сабийлеринг бла ара. Ала сенде экидиле. Къызчыкъладыла кеслери да. Аланы юйюр жашаулары бек къыйын боллукъду. Ала тюз жолгъа да чыгъарыкъдыла, алай асыры кеч».

Битеу Ванга айтхан сёзлени Къудайланы Мухтар къолу бла тутханды, кёзю бла кёргенди. Алай китапладан а алыкъа жаланда 15-си басмаланнгандыла.

БЕППАЙЛАНЫ Муталип, жазыучу.

СУРАТДА: (солдан онгнга) Дмитрий Родонов, Къудайланы Мухтар, Дмитрийни юй бийчеси Эмилия.

ЭКИНЧИ ДУНИЯ УРУШ БОШАЛГЪАН КЮНЮНЕ

Узакъ Востокда хорлам

1945 жылда Германия хорланнганына сёзсюз женгдиргенини юсюнден актха къол салгъанды. Уруш Европада аны бла бошалды, алай Экинчи дуния уруш а алыкъа бара эди. Бизни союзниклерибиз: АБШ эм Англия агрессорну союзниги Япония бла урушларын тохтатмагъан эдиле. Ол 19-чу ёмюрде окъуна башлагъан эди башха къыралланы жерлерин ууучлап. 1904 жылда Россейге чабыууллукъ этип, Сахалинни къыбыла жанын бийлеп, Курилледе уа тутхучлу орналгъан эди.

1941 жылда Япония АБШ-гъа къажау уруш ачханды. Экинчи битеудуния уруш битеу Шош океанны тёгерегине жайылгъан эди. Япония СССР-ни чеклерине жуукъда квантун аскерин кючлеп тургъанды. Ол а тап кезиу келгенлей, Совет Союзгъа чабаргъа демеклик эди. Гитлерчи Германия бла уруш не бек кюйсюз эсе да, биз иги кесек аскерлерибизни Узакъ Востокда тутханбыз.

1945 жылда 4-12-чи февральда юч союз къыралны : СССР-ни, АБШ-ны эм Англияны башчыларыны Ялтада конференциялары болгъанды. Ол жыл 11-чи февральда И.Сталин, Ф.Рузвельт эм У.Черчилль Германия ууатылгъандан сора дуния къалай къураллыгъыны эм Япониягъа къажау биригип къалай кюрешириклерини юсюнден келишимге къол салгъандыла. Ала иги биле эдиле ол кезиуде аны уллу кючю болгъанын (5 миллион адам жерде, 500 аскер кеме сууда эм 10000 самолёт хауада). Алай бла ол кёп заманны ичинде урушаллыкъ эди. Союзниклеге уа Совет Союзну болушлугъу керек эди. Сталин Германия, хорланнгандан сора 2-3 айдан сора Япониягъа къажау уруш ачаргъа сёз бергенди. Аны бла бирге уа аладан былай излегенди: Япония алгъын бийлеген Южный Сахалинни, Курил эм башха айырыкамланы, Совет Союзгъа къайтырылларын, Порт-Артурну арендагъа алыргъа эркинлик болурун.

1945 жылда 5-чи апрельде Совет Союз Япония бла мамыр жашауну юсюнден актны бузгъанды. 1945 жылда 2-чи июльда уа АБШ, Англия, Къытай Подстам Декларацияны къабыл этгендиле, анда уа ол бир тюрлю даусуз хорланнганын бойнуна алыргъа кереклисини юсюнден айтылгъанды. 8-чи августда уа ол Декларациягъа СССР-да къошулгъанды.

Болсада ол документге бой салыргъа унамагъанды. Ол Маньчжурияда, Сахалинде эм да Курил айырыкамлада кёп санлы аскерине базыннганды (1 миллион 200 минг адам, 12000 танк, 5400 топ эм 1800 самолёт). Аланы юсюне да къорууланыу мекямлары, журтлары кючлю болгъанды. Японлула кеслерини онглуракъларына не аз да ишекли тюйюл эдиле. Ол кюнледе ала былай айтып къычыргъанлай тургъандыла: «Не этип да хорларыкъбыз, бизни ниет кючюбюз немислиледен эсе кючлюдю!».

1945 жылда 8-чи августда Совет Союз Япониягъа къажау уруш ачханды. Аны аскерин не къадар терк ууатыр ючюн, Советлени аскер башчылары Западдан бир ненча армияны Узакъ Востокга элтгендиле. Миллион бла жарым аскерчи, 26000 топ, 5500 танк эм 3800-ден артыкъ самолёт. Аладан сора да, Сахалинни азатлар ючюн, битеу айырыкамлада урушха шош океанны флоту: 500-ге жуууукъ кеме, суу тюбюнде жюзген 78 къайыкъ эм 1500 самолёт, аны бла бирге Амурда флотилия къатышхандыла. Сталин Япония бла урушда аскер башчыгъа маршал А.М.Василевскийни салгъанды.

Американы командованиясы Японияны ууатыргъа аллай бир къызынмагъанды. Совет Союзгъа аскер кючюн кёргюзтюрге кюрешгенди ансы. Алай бла 1945 жылда 6-чы августда Хиросимагъа атом бомба атханды, арада юч кюн озуб а 9-чу августда Нагасакини кюл этгенди.

Японлула эки шахарларын тас этгенликге, америкалыланы чабыуулларына къажау къаты кюрешгендиле. Совет аскерле болмасала, уруш кёп жыллагъа созуллугъу туура эди.

9-чу августда эртден жарыгъы бла бизникиле урушха киргендиле. Японлула не бек къажаулукъ кёргюзтюрге кюрешген эселе да, махтаулу аскерибиз алгъадан - алгъа баргъанды.

14-чю августха Забайкал эм 1-чи Узакъвосток фронтла, бир бирине билеклик эте, душманны жерине 150-400 километр киргендиле, Калган, Цицикар, Чаньчунь, Мукден эм башха шахарланы азатлагъандыла. Артыкъда бек генерал А.Г.Кравченкону 6-чы танк армиясыны аскерчилери эм И.Плиевну механизацияланнган совет-монгол атлы аскер къауууму кечеден кюннге японияны чеклерине теренден терен киргенлей баргъандыла.

Шош океан флотну тенгизчилери Корея жарым айырыкамда Сейсин аскер-тенгиз базасына десант бла тюшгендиле. Алай бла Маньчжуирияда аскерле Япония бла байламлыкъдан къурлай къалгъандыла. Квантун армия къуршоугъа алыннганды. Японлу правительство андан сора Подстам Декларацияны оноууна боюн салыргъа сёз бергенди.

Алай квантун аскер урушну 20-чы августха дери тохтатмагъанды. Ол аскер ууатылгъандан сора да уруш Сахалинни, Курил айырыкамланы, Кореяны эм Къытайны север областьларын азатлагъан уруш 1-чи сентябрьге дери барды. Япония жаланда 1945 жылда 2-чи сентябрьде хорланнганына толу боюн салгъаныны юсюнден актха къол салгъанды. Алай бла Экинчи дуния уруш толусунлай бошалгъанды.

Совет-япон уруш баргъан юч ыйыкъны ичинде японлуланы 80000 солдаты бла офицери къырылгъандыла. Бизни аскерлеге 594000 солдат бла офицер эм 148 генерал жесирге тюшгендиле. Совет аскерле душманны 925 самолётун, 404 танкын бла бронемашинасын, 2556 тобун бла миномётун, 2300 автомашинасын эм башха да кёп сауут сабаны, тюрлю - тюрлю техниканы къолгъа этгендиле. Шош океан флотну тенгизчилери жюзле бла японлу кемени батдыргъандыла.

Япония хорланнган кюн Сталин, радио бла сёлешип, совет халкъны алгъышлай, былай айтханды: «Биз кюн батышда немислилени эм кюн чыгъышда японлуланы чабыууллукъ этиулеринден ёмюрлеге къутулгъанбыз деп айталлыкъбыз». Совет Союзну Правительствосуну оноуу 2-чи сентябрь Япония бла урушда хорламны кюнюдю.

1945 жылда 30-чу сентябрьде уа «Японияны хорлагъаны ючюн» майдал къабыл этилгенди. Ол саугъагъа 1725000 адам тийишли болгъанды. 87 адамгъа уа Совет Союзну Жигити деген ат аталгъанды. Маршал А.М. Василевский, генералла А.Г. Кравченко, Н.И. Крылов, А.А. Новиков, И.А.Плиев эм флот разведка отрядны командири В. Леонов Совет Союзну эки кере жигитлери болгъандыла.

Японияны хорланнганыны уллу тарых магъанасы барды. Ол урушдан сора Совет Союз Шош океанда кесини жерлерин артха къайтаргъанды: Южный Сахалинни эм Курил айырыкамланы. Вьетнам, Бирма, Индонезия, Таиланд, Малайзия, Корея, Филиппинле эм Сингапур ала барысы да, Японияны тузагъындан къутулуп, баш эркинликлерин алгъандыла.

И.Полищук,
урушну эм урунууну ветераны.

АРМИЯ

Юйчеулен дедовщинагъа къажау

Къорууланыу министерство аскерледе низамны сакълау ючюн жууаплылыкъны кётюреди

Миноборонада билдиргенлерича, гарнизонлада низам не халда болгъаны ючюн офицерледен жууаплылыкъ къаты сураллыкъды.

Декабрьден башлап аскер бёлюмледе этилген осал ишле ючюн жууаплылыкъ округланы командующийлеринден, Аскер кючледе юйретиу ишни Баш управлениясыны начальнигинден эм бригадаланы-дивизияланы командирлеринден къаты сураллыкъды. Алай айтылгъанлыкъгъа, дедовщина эсленнген взводланы эм роталаны таматалары да мындан арысында ырахатланып къалаллыкъ тюйюлдюле. Солдатлагъа хулиганлыкъ, бузукълукъ ишле этгенлеринде жакъ бассала, ала бек азындан дисциплинарный жууапха тартыллыкъдыла.

Къолларында къуллукъ этген солдатланы уллу бузукълукълары ючюн кичи командирлени чынларын кётюрюу артха созуллукъду, къуллукъда ёсюулери да тыйыллыкъды, аны къой, погонларындан окъуна айырылыргъа боллукъдула. Болсада хар зат ючюн да терсликни тамата къуллукъчула да энди аланы боюнларына салып къояллыкъ тюйюлдюле. Аскер бёлюмледе уставха бузукълукъла этилиу ючюн асламысында тамата къуллукъчула жууаплы боллукъдула.

Аскер башчыла быллай къаты мадарланы кийирирге Сауутланнган кючледе криминоген болум шарт эсленнгени ючюн таукел болгъандыла. Дедовщинагъа къажау кюреш фронтну битеу кенглигине жайылып бардырылып тебирегенди, нек дегенде башда айтылгъан осал ишни тамырлары бир-бир аскерледе теренге сингнгендиле. Аны бла бирге уа генералла казармалада солдатлагъа къол жетдириуню тыяр ючюн, аскерде борчлу халда къуллукъ этиуню болжалын бир жылгъа дери тюшюрюрге ыразылыкъларын бергендиле, вузлада окъуп бошагъанланы аскер къуллукъгъа кёп санда чакъырыргъа оноу этгендиле.

Алай аскерде низамны халын иги жанына тюрлендирирге алыкъа аланы къолларындан келмегенди. Баш аскер прокуратураны айтыууна кёре, озгъан жылда аскерледе солдатланы тюйюу бла байламлы бузукълукъла 2 процентге кёбейгендиле, уставда тохташдырылгъан жорукъланы бузгъанлары ючюн 800-ден аслам аскерчи сюд бла жууапха тартылгъандыла.

- Дедовщинагъа къажау кюрешде хорламны байрамларгъа алыкъа эрттеди, - дегенди Баш аскер прокуратураны таматасы Сергей Фридинский.

Къорууланыу министерствону башчылары умут этгеннге кёре, аскер бёлюмледе низамны тохташдырыргъа болушлукъ этер ючюн, къуллукъчуланы 3 категориялары кеслерини жууаплылыкъларын кётюрюрге борчлудула. Сёзсюз, ол тюрлю оюм этиу тюздю. Бизни армияда алгъадан тохташхан практика – низамны кючлеуню командирлени кёп къалмай барысыны да – взводну командиринден башлап къорууланыуну министрине дери да – борчларына санау быллай къужур болумну чыгъара эди: этилген аманлыкъ ючюн шарт жууаплы къуллукъчу ким болгъанын билирге бек къыйынды. Ол себепден а «къыйырдагъы къыйынлы» болуп къала эди.

Аллайланы санына уа асламысында лейтенантла бла капитанла тюшюп къаладыла. Энди аскер бёлюмде этилген аманлыкъ иш ючюн министрни аллында бек азындан полковник жууап берирге керек боллукъду. Аны бла бирге уа дагъыда эки генерал да: округну командующийи эм армияда баш юйретиучю.

Юйретиу ишни Баш управлениясыны статусуну даражасы тюше баргъаныны юсюнден хапар тюз болмагъанына быллай шагъатлыкъ шарт барды: ол службаны бютюнда кючлендириуню юсюнден къаты айтылады. Сёз ючюн, аскерлеге башчылыкъ этиу эм аскер къуллукъну къоркъуусузлугъу бла байламлы ишлени тамамлау ол главкны къолуна ётдюрюллюкдюле. Алгъын а ол борчланы Аскер кючледе солдатланы аскер хазырлыкъларын жалчытыу жаны бла Баш управление толтура эди – бу управлениени уа кетерирге деген оноу этилгенди.

Болсада аскер башчыланы оюмларына кёре, энди юйретиучюлени башчылыкъ этген структураланы барысында да олтурургъа уа керек тюйюлдю. «РГ» мында алгъаракъда жазгъанылча, юйретиучюле-офицерле дивизияланы эм бригадаланы штатларында боллукъдула, главкоматладан, департаментледен, армия эм округ штабладан а аллай офицерле, баям, кетерилликидиле.

Былай алып айтханда уа, Аскер кючлени башчылыкъ этген жангы системаларын къуралсала, аскер бёлюмге таматалыкъ этген офицерден хар жаны бла да жууаплылыкъ - низамны кючлеу, специалистлени хазырлау, аскер окъутуу эм аскер жашау бла байламлы башха вопросланы тамамлау ючюн жууаплылыкъла - бек къаты суралырыкъдыла. Ол тюрлю жууаплылыкъ энди «стрелочникледен» угъай, «машинистледен» изленирикди.

Интернетден алыннган басмаланнганды.

МА САНГА!

Мачоланы энди багъаламайдыла

Энди тыш къыралланы тиширыула италиячы эр кишилени ийнакълауларына эс бурмайдыла. Алгъын а , мачоланы кёргенлей окъуна, акъылларын тас этип къоюучу эдиле.

Тюрлю-тюрлю къыралладан Италиягъа солургъа келген турист тиширыуланы араларында бардырылгъан сорууа ачыкълагъанларына кёре, хал алай тюйюлдю: италиячы эр кишиледе ала мачоланы (жигитлени) кёрмейдиле. Бюгюнлюкде тыш къыраллы тиширыула ары тенгиз жагъалада солургъа эм тарых магъаналары жерлени кёрюрге деп келедиле.

Къар аппаны юйюн къоруулярыкъдыла

Къар аппаны Москвада Кузьминкалада журтун энчи пожарный пост къоруулап турлукъду. Ара шахарны властьлары ол оноуну иссилик бла байламлы этгендиле.

Журт агъачдан ишленнгенди эм ахыр кезиуде бир да болмагъанча къургъакъсыгъанды, болгъанны кюйдюрюп къояргъа бир жилтинчик жетерикди. Андан сора да, пожарныйле ол тийреде агъачда болгъан юйлеге да кёз-къулакъ болуп турлукъдула бу къызыу кезиуде.

Кеси атым бла къаргъанама

Бир америкалы киши кесини атын АБШ-ны байрагъы бла этилиучю антда айтылгъан бир бёлек сёзге алышындыргъанды. Энди аны официальный аты Аллахны къолунда жангыз миллет, депди. Бу киши жашагъан Иллинойс штатны Уонигана шахарыны сюдю да аны законлугъа санагъанды.

Бу былай биринчи кере этмейди. Эки жыл мындан алда, аны аты АБШ-ны девизича, - Аллахха ышанабыз деп эди. Бек алгъа уа ол Стив Крайшир эди.

ОКЪУУЧУБУЗ СЫНАУУН АЙТАДЫ

Биринчи кере - биринчи классха...

Кёп бармай бек къууанчлы, аны бла бирге уа ауаралы кюн да жетер. Сабий школгъа барады... Аны бла байламлы къайгъыла да кёпден-кёп боладыла. Бир жумушну ызындан башхасы чыгъады. Аланы къалай тамамларгъа керек боллугъуну юсюнден юч сабийни анасы Занибекланы Зухура айтады:

Бусагъатда кёп школла алгъынча школ форманы къайтаргъандыла. Иги кесек излеп, къыйналып айланнгандан сора, аны да жарагъанын тапдыкъ. Къыз жыйрыкъны, алботаны да ёнчелеп кёреди, сиз а къарап, къызчыкъ имбашларын кеси аллына кётюргенин эслейсиз: иш а алботаны «къанатлары» къуру да тюшюп тургъанындады.

Аны мычымай тап этерге керекди. Нек дегенде бойнун ичине тартыу, имбашларын ёрге кётюрюу, гуппурланыу саннга, чархгъа чып тюшюрюрге боллукъдула. Алай болмаз ючюн а, алботаны къанатларын тюйреуюч бла жыйрыкъгъа тюйресегиз- ол тап турлукъду.

Къызчыкъны жыйрыгъында бек терк ашаллыкъ жери – жингириклериди. Бир-эки айдан алайларында къумач жукъарып, седиреп башлар, дагъыда бир кесекден а жылтыргъан да этер. Аны сакълап турмай, жингирикле болгъан жерге жукъа териден жамау салса игиди.

Аланы эски къолкъапдан, сумкадан, тери куртканы неда пальтону журунларындан этерге боллукъду. Замшадан жамау да жарарыкъды. Аланы ючгюл, тёгерек неда жюрекчикча кесип тигерге боллукъду. Бир кесек замандан классда аны кёрген башхала да алай этерикдиле. Сиз а абадан къызыгъызны формасын кичи къызыгъыз жетгинчи сакъларгъа боллукъсуз.

Портфельни уа ранецге алышсакъ игиди. Аны юсюнден врачла-ортопедле кёп айтадыла. Бир тюрлю сылтау бла аны алалмай къалдыгъыз эсе, портфельге эски сумканы сапларын тигигиз.

Пенал сайлап башласагъыз, аны агъачдан неда платсмассадан ишленнгенин, омакъ накъышлысын алыргъа ашыкъмагъыз. Андан эсе жумушакъ, сынмагъан затдан, сёз ючюн, жалгъан териден, синтетика къумачдан ишленнгени игиди. Башы да тынгылы жабылгъан. Сабий окъууну кезиуюнде аны къаллай бир кере полгъа тюшюрюр...

Окъуу китапланы уа хар бирин да башха тюрсюнлю зат бла чёргесе игиди. Нек дегенде сабий экинчи дерсге къайсы китапны хазырларгъа керек боллугъун олсагъат билликди. Алай этер онг жокъ эсе уа, китапланы юслерине эски сабий журналладан кесилип алыннган суратланы жабышдырыргъа боллукъду.

ХОЛАЛАНЫ Марзият жазып алгъанды.
Суратланы автор алгъанды.

Юбилей

Аны комедиялары халкъ киногъа бурулгъандыла

Белгили режиссёр эм сценарист, СССР-ни халкъ артисти Георгий Николаевич Данелия киногъа келгинчи Москвадагъы архитектура институтну бошагъанды. Андан сора ол Бийик режиссёр курслагъа киргенди окъургъа.

Жашауун алай нек тюрлендиргенини юсюнден айта, Данелия шахарланы проектлерин хазырлагъан институтда 25 жылны ичинде ишлерге керек эди, ол а манга асыры эригиулю кёрюннгенди, дегенди.

Георгий Николаевич Тбилисиде туугъанды, алай ёсген а Москвада этгенди. Атасы «Метростройда» баш инженерге дери жетгенди. Анасы, «Мосфильмде» ишлеп туруп, кеси къысха фильмле да салгъанды. Анасыны эгечи белгили гюржюлю актриса эди – Верико Анджапаридзе, аны къызы уа айтхылыкъ Софико Чиаурели. Алайды да, архитектура, кино, театр да Данелиядан узакъ тюйюл эдиле.

Жаш режиссёрну биринчи фильми окъуна – «Серёжа» - Карловы Варыде бардырылгъан кинофестивальда баш саугъагъа тийишли болгъанды. Экинчи алай айтылгъаны уа «Я шагаю по Москве» дегениди. Мында режиссёр ол жыллада, башхалача, къурулушчуланы, шахтёрланы угъай, москвачыланы хар кюнлюк жашауларын кёргюзтеди. Анда ойнагъан жаш актёрла Н. Михалков бла Е. Стеблов премьерадан сора белгили боллукъдула.

Биринчи ишлеринде окъуна Данелия музыкагъа уллу эс бургъанды. Кеси школ жылларында джаз-оркестрге башчылыкъ этип, дауурбасчы да болгъанды. Фильмлерини асламында ол къыйын жумушну композитор А. Петровха ышаннганды. Ол а режиссёр аны жиляргъа дери жетдириучюсюн айтыучу эди.

Аны бек сюйген актёру уа Евгений Леонов эди. Биринчи кере ала «Тридцать три» комедияда тюбегендиле. Ол Данелия не заманда да излеген сатира бла гротескни бирге келишдиргенди. Артда Леонов «Не горюй!», «Афоня», «Осенний марафон» деген фильмледе да ойнарыкъды.

Баям, къараучу уа режиссёрну «Миминосун» сайларыкъды. Данелияны жарыкъ ирониясы, чамы, жигитлерине уллу сюймеклиги бу комедияны ёлюмсюз этгендиле. Гюржюлю бла эрменли жашла халкъларыны, аны тышында кавказлыланы юслеринден да къалай ариу айтадыла! Андан сора «Миминода» ойнагъан актёрла Вахтанг Кикабидзе бла Фрунзик Мктрчян 1970-1980 жыллада бек белгили болгъандыла.

Данелияны кёп комедияларында жигитлерини айтхан сёзлери, анекдотлача, халкъны ауузунда жюрюйдюле. Сёзсюз, «Мимино» ол тизгинде биринчиди.

Георгий Данелияны фильмлери халкъла аралы фестивальлада баш саугъаланы алгъандыла. «Мимино», экисинде хорлап, СССР-ни Къырал саугъасына да тийишли болгъанды. «Осенний марафон» да, Москвада, Сан-Себастьянда бардырылгъанлада биринчи болуп, анга Россейни Къырал саугъасы да берилгенди.

Режиссёр сценарист В. Токарева бла ишлегенин да айтыргъа керекди. Кертиди, фильм ахырына жетерге андан хазна кёп зат къалмайды. Данелия ишни юсюнде сценарийни тюрлендирирге ёчдю.

Георгий Николаевични энчи жашауу бирча бармагъанды. Жыйырма бла алты жылны ол белгили актриса Любовь Соколова бла жашагъанды. Ала айырылып, эки жылдан жашлары замансыз ёлгенди. Ол да, атасыны усталыгъын сайлап, фильмле салыргъа сюйгенди.

Экинчи жашы Кирилл художникди. Аны ишлерин Третьяков атлы галерея, Англияны королевасы да алгъандыла. Къызы адвокатды. Беш туудугъу аппаларын къууандыргъанлай турадыла. Экинчи юй бийчеси Галина да кинода ишлейди. Кеси эки фильм да салгъанды.

Бюгюн халкъ сюйген режиссёр Георгий Данелияны 80-жыллыкъ юбилейин белгилерге ала бары да, шуёхлары да жыйыллыкъдыла.

Басмагъа **САРАККУЛАНЫ Асият** хазырлагъанды.

ПРОКУРАТУРА

Бизнесни ишин ким эм къалай тинтеди?

КъМР-ни прокуратурасы 2010 жылны 1-чи жарымында къырал эм муниципальный контрольну юсюнден законодательство къалай толтургъанына надзорлукъ этиу жаны бла ишини итогларын чыгъаргъанды. Алай озгъан кезиуню ичинде тинтиу этген битеу органланы 255 заявленияларына къаралгъанды. Ол санда территориялы учреждениялары 55-сине.

Аладан 99-суна кёре орталыкъ эм гитче предпринимательствону субъектлерин пландан тышында къарауланы келишип бардырылгъанларыны юсюнден оноула къабыл этилгендиле. 156-сына кёре уа тинтиуле бардырыр ючюн жарашыргъа кереклисин унамагъанла болгъанлары да ачыкъланнганды. Аллайла уа битеу келген къагъытланы 62 проценти чакълы бир боладыла.

Планда болмагъан къараула бардырыргъа келишимлени юслеринден заявлениялагъа анализ этилгенде ачыкъланнганына кёре, 2010 жылны биринчи жарымында территориялы контрольну органларыны ишлери (надзор) тийишлисича къуралгъаны тохташдырылгъанды. Аны хайырындан пландан тышында тинтиуле бардырыргъа унаргъа сюйгенлени саны иги кесекге ёсгенди.

Планда болмагъан тинтиуле бардырыргъа сюймегенле быллай шартлагъа таянадыла: къырал (надзор) эм муниципальный контрольну жашауда бардыра туруп, предприятияланы оноучуларыны эм энчи предпринимательлени эркинликлерин къоруулауну юсюнден» 2008 жылда 26-чы декабрьде къабыл этилген Федеральный Законну 10-чу статьясыны 1-чи, 2-чи, 3-чю эм 11-чи пунктларыны излемлерине бузукълукъла этилиулериди. Ол санда 112 жерде планда белгиленмеген тинтиуле бардырыргъа бир тюрлю сылтау жокъ эди. Аны бла бирге уа къырал контроль (надзор) органны оноуун жарашдырыргъа излемле ючюн, тийишлисича къайгъырылмагъанды. Муниципальный контрольну органыны 40 жерде планда болмагъан тинтиуле бардырыргъа деген документле жокъдула.

Республиканы прокуратурасыны органлары орта эм гитче бизнесни предприятияларыны ишлерине къарагъан органланы тюз-терс ишлегенлерин ачыкъларгъа 40 тинтиу бардыргъандыла. Аланы кезиуюнде законодательствогъа 114 бузукълукъ этилгени белгиленнгенди. Аны бла байламлы РФ-ни законодательствосуна этилген терс ишлени тюзетиуню юсюнден 28 кёргюзтюу эсге салыннганды, 46 оноучу къуллукъчу низам жаны бла жууапха тартылгъанды, аладан ючюсюне законсузлукъ ишлери ючюн административ иш ачылгъанды. РФ-ни Уголовный-Процессуальный кодексини 37-чи статьясына тийишлиликде КъМР-де МВД-ны адамларына терс келген иш этилмезин эсгертип бир материал жарашдырылгъанды. Законсузлукъ алыннган право актланы 10-су ачыкъланнганды. Алагъа кёре 10 протест болгъанды. Аладан 7-си тюзетилирча къагъытланы кёргендиле.

Предпринимательство субъектлени эркинликлерини юсюнден жер-жерли органлагъа 30 кёргюзтюу этилгенин энчи белгилерчады. Алагъа къаралып, аланы итогларына кёре 10 мюлк оноучу низам жаны бла терсленнгенди. Бу сферада законлукъ къалай сакъланнганы не халда болгъаныны юсюнден тёрт информация жиберилгенди субъектни толтуруучу властыны эм жер-жерли самоуправленияны органларына.

КъМР-ни прокуратурасыны пресс-службасы.

Соруу-жууап

Жашау журтха кирирге кимни эркинлиги барды?

Хыйлачыла, бир-бирледе милициячылача кийинип, адамланы фатарларына киредиле эм ырысхыларын тонап кетедиле деп эшитгенме. Гражданла правону къоруулаучу органланы келечилерин юйлерине къаллай заманлада жиберирге керекдиле, кийирмей къояргъа уа къаллай кезиуледе эркиндиле?

Ич ишлени органларыны къуллукъчулары бир иш бла гражданинни фатарына келселе, кимле эм не жумушлары болгъанын айтыргъа, эмда удостоверенияларын кёргюзтюрге борчлудула. Документлеринде суратларында уа аланы милициячы формалары шарт кёрюнюп турургъа тийишлиди. Адамланы юслеринде тёрели кийимлери бар эселе, удостоверение ётюрюк болгъанын билигиз. Андан сора да, удостоверенияны болжалы къачан бошалгъанына да къарагъыз. Милицияны ишден кетген къуллукъчулары, ол документлерин артха бермей къоюп, аны аманлыкъ иш эте туруп хайырланнган кезиуле да болгъандыла. Былай эте туругъуз, деп, юйретирге да керекбиз. Сизге, эшикде болгъан кёзчюкге тутуп, удостоверенияны кёргюзте эселе, документде кёрюннген затланы жазып алыгъыз да, аны иеси ич ишлени къайсы органында ишлегенин, начальниги ким болгъанын, анга къалай сёлеширге боллугъун соругъуз. Сизге келген адам, кесини нёгерини телефонун айтыргъа да боллукъду. Ол себепден а «02» номерли телефоннга сёлешигиз, аны бла къайда къаллай ишле болгъанларын билдиргенден тышында да, информацияны да алыргъа онг барды.

Оноучу къуллукъчуланы юйлерине уа, битеулю жорукъгъа кёре, фатарда законлу халда жашагъан адамланы ыразылыкълары бла кирирге жарайды. Аллай принцип Конституцияны 25-чи статьясы бла бегитилгенди. Алай РФ-ни Жашау журтла жаны бла кодексини 3-чю статьясында айтылгъаныча уа, юйню ичине анда законлу халда жашагъанланы эркинликлери болмай кирирге жарагъан кезиуле да бардыла Закон бла тюзюнлей тохташдырылгъан аллай кезиуле уа быладыла: адамланы жашауларыны къоркъуусузлукъларын жалчытыу эм гражданланы ырысхыларын сакълагъан заманлада; аварияла болумлада, табийгъат къыйынлыкъны кезиуюнде ол юйде жашагъанланы кеслерини эм жамауатны къоркъуусузлукъларын сакълар ючюн, асламлы халда бузукълукъла этилген неда бек уллу хаталы къыйынлыкъла болгъан заманда; эмда аманлыкъ ишни ол этген болур деген гурушхалыкъны чыгъаргъан адамны тутаргъа тюшгенде, аманлыкъ ишни этилиуюн тыяргъа, эмда аманлыкъ ишни неда сунмай тургъанлай болургъа ушагъан къыйынлыкъны болумларын билирге керек заманлада.

Жашау журтха, аны иелерини эркинликлерин сурамай кирирге быллай къуллукъчуланы эркинликлери бардыла: приставны-сюд исполнительни, аны къолунда сюдню оноууна тыянылып жарашдырылгъан толтуруу документи бар эсе («Об исполнительном производстве» деген федеральный законну 64-чю статьясы); Россей Федерацияда От тюшюу жаны бла надзорну Баш къырал инспектору эм ол тюрлю надзор этиу жаны бла службаны къуллукъчулары, от тюшюуге къажау низамны жорукъларына бузуклукъла этилгенлери шарт белгили болгъан эсе («От тюшюуден къоркъуусузлдукъну юсюнден» федеральный законну 6-чы статьясы); Эмда милиция, аманлыкъ ишни ол этген болур деген гурушхалыкъны туудургъанына шагъатлыкъ шартла бар эселе, аллай адамны тутар мурат бла («Милицияны юсюнден» законну 11-чи статьясы).

Андан сора да, УПК-ны 12-чи статьясына тийишлиликде юйню къармаргъа эм ол кезиуде табылгъан затланы андан чыгъарыргъа тюшген заманда, ол ишни артха созаргъа жарамай эсе (УПК-ны 165-чи статьясында айтылгъаныча, аллай ишле сюдню оноуу болмай тургъанлай да этилирге боллукъдула, следоветльни бегимине тыянып).

Жашау журтха, энчи эркинлик болмай тургъанлай быллай кезиуледе да кирирге керек болады: анда быргъы атылып суу тёгюле тура эсе, аманлыкъчыны тутар эм анда болгъан тыш адамгъа медицина болушлукъ этерге керек эсе.. Ол тюрлю ишле фатаргъа кирирге жарамагъаныны юсюнден излемге бузукълукълагъа санала эселе да, правогъа терс келишмейдиле, нек дегенде алай башха амал болмагъаны себепли, этиледи.

Интернет.

УВД-ны билдириую

Озгъан ыйыкъ къаллай эди

Нальчикде ич ишлени управлениясыны дежурный бёлюмюне аманлыкъ ишлени юслеринден 362 билдириу келгенди. Аланы 52-сине кёре уголовный ишле ачылгъандыла, 117-сине кёре уа угъай.

17-чи августда дежурный бёлюмге нальчикчи тиширыу тарыгъып сёлешгенди. Ол танымагъан адам къоркъутуп, зор бла аны сумкасын эм сотовый телефонун алып кетгенини юсюнден билдиргенди. Управленияны уголовныйй розыск бёлюмюню къуллукъчулары излеу ишни къолгъа терк алып, аманлыкъчы ким болгъанын тохташдыргъандыла. Ол бизни республикада жашагъан, 1962 жылда туугъан тиширыуду.

18-чи августда Ингуш Республикада Карабулак шахарда жашагъан адамны Нальчикде Мусов атлы орамда юйлени бирини арбазындан багъасы 360 минг сом болгъан «Лада-Приора» автомашинасын урлагъандыла. Ол кюн дагъыда УВД-гъа экеулен тарыгъыуларын айтхандыла. Аладан бирлери гараждан багъасы 800000 сом болгъан «Тойота-Камри» автомашинасын алып кетгенлерини, экинчиси уа Лермонтов орамда кафени къатындан багъасы 190 минг сом болгъан ВАЗ-2114 автомашинасын сюрюп кетгенлерини юсюнден билдиргендиле.

20-чы августда Нальчикде УВД-ны уголовный розыскда ишлеген къуллукъчулары излеу-тинтиу ишле бардыргъан кезиуде 1983 жылда туугъан эки жаш адамны эм аланы нёгерлери 1986 жылда туугъан тиширыуну тутхандыла. Ала Северный Осетия-Алания Республикада Владикавказ шахарда жашайдыла. Алагъа эндиге дери да сюд этилгенди. Ала бу жол Нальчикде тюкенледе киши ырысхысына сугъанакълыкъ этилгенлерине ишекликде къолгъа тюшгендиле.

Айтылгъан сёзге къулакъ салгъанла сокъуранмазла

Кризисге да къарамай, автомашиналары болгъанланы саны ёсе барады. Жарсыугъа, автотранспортну урланнганы бир заманда да азаймагъанды. Бусагъатда уа бютюнда бек кёп урланнган автомашиналагъа уа ВАЗ-2110, 2112, 2114, «Лада-Приора» саналадыла.

Анализ кёргюзтгенине кёре, автомашинаналаны бек кёп урланнган жерлери кафелени, ресторанланы, тюкенлени, сатыу-алыу араланы, кинотеатрланы къатларыдыла. Арт кезиуде автотранспортну ичинден ырысхы, ахча урлау кёпден кёп болуп барады. Уручула бу тюрлю аманлыкъны кёбюсюнде автомашиналаны эшиклерини терезелерини миялаларын сындырып этедиле.

Автомашиналаны урлау бла байламлы этилген аманлыкъланы жолларын кесер ючюн, хар автомашинасы болгъан быллай бир къауум жорукъну алжаусуз толтурургъа керекди:

-автотранспортугъузну эшиклерин, терезелерин, форточкаларын, багажнигин, капотун ачып кетиучю болмагъыз. Хар заманда эс буругъуз эшиклери, терезелери тынгылы жабылгъанларына бла къалгъанларына бек аз заманчыкъгъа аны къатындан кете эсегиз да;

-автомашинаны ичинде сумкагъызны, чемоданыгъыз, багъалы затларыгъызны къоюучу болмагъыз. Ахчагъызны, документлеригизни биргегизге тутугъуз. Артыкъда автомашинаны документлерине сакъ болугъуз;

- не аз заманнга да автомашинаны от алдырыучу ачхычын юсюнде бир минутха да къоймагъыз. Сизни транспортугъузну марлап айланнганла сиз кёзюгюзню жумуп ачхынчы аманлыкъларын этип къоярыкъдыла;

-автомашинагъызны бир жерге салсагъыз, ол сизни кёз туурагъыздан кетерге керек тюйюлдю (кече уа автомашинагъызны салыргъа жарыкъ жерлени сайлаучу болугъуз). Аллай онгугъуз жокъ эсе уа жууукъда къалауру болгъан автомашинала туруучу жерни излегиз;

-уручулукъгъа къажау устройствону хайырланыргъа унутмагъыз:

Механикалы (педалине, рулюна, скоростьлагъа салыучу ручкасына, чархларына), электрон (сигналын къычыртхан, от алдырыучу системасына) эм электромеханика амалланы.

«Оружие» операция андан ары бардырылады

Нальчикде эм аны тийресинде элледе жашагъанла нохтабаугъа ахча алып кеслеринде сакъланнган саут-сабаны, чачдырыучу затланы эм чачдырылыучу устройстволаны кеси ыразылыкълары бла берирча операция андан ары бардырылады. Бюгюнлеге быллай сауутла келтирилип берилгендиле: быргъыларыны ичинде сызлыкълары болгъан 2 къауал, сыйдам быргъылы 4 уучу къауал, 1 газ керох, 1 къолдан ишленнген керох, 1 гранат. Аланы иелерине 24000 сом тёленнгенди.

Эсигизде болсун, «Оружие» операция Нальчикде ич ишлени управлениясыны жууаплыгъында территорияда 2010 жылда 15-чи октябрьге дери бардырылады. Быллай шартха айырып эс бурурчады. Россей Федерацияны законодательствосуна тийишлиликде «Сауутларын, чачдырыучу затларын эм устройстволарын, партронларын кеси ыразылыкълары бла келтирип бергенле уголовный жууплылыкъдан эркин этиледиле, аланы юслеринде башха тюрлю аманлыкъ иш болмагъан эсе.

КъМР-ни Правительствосуну гуманитар тинтиулени институтуну администрациясы эм коллективи институтну тамата илму къуллукъчусу **ЁЗДЕНЛАНЫ Тауланны** къызы **Фатимагъа** къарындашы **Шамил** сунмай тургъанлай ёлгени бла байламлы, уллу бушуу этип, къайгъы сёз бередиле.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ:КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
АЛИКАЛАНЫ Владимир, БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - 42-63-01 Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 47-26-22. Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика бёлюм - 42-67-68,42-24-02.
Экономика бёлюм - 42-66-73.
Культура бёлюм - 42-75-82, 42-68-72.
Социальный политика бёлюм - 42-66-76, 47-27-59.
Жангылыкъла эм спорт бёлюм - 47-26-39, 42-66-71.
Письмола эм реклама бёлюм - 42-37-94.
Тилманчла бёлюм - 47-31-28.
Сурат алыучула - 42-75-82, 42-66-76.
Бухгалтерия - 42-30-87.
Операторла -47-26-28, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерацияны басманы юсюнден Законуна тийишлиликде, материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.
Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Информация коммуникацияла, жамауат биригиулени эм жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосуну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет 1905 жылда Революция атлы республикалы полиграфкомбинатда басмаланнганды, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: 42-06-51, 42-19-97

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Номерге графикге кёре 19 сагъатда къол салынады.
21.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Сараккуланы Асият - дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары; Акушуланы Феруза (1-чи бет), Кулчаланы Зульфия (2-чи бет), Алийланы Белла (3-4-чю бетле) - корректорла

Тиражы 3530 экз. Заказ № 2378

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:

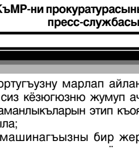

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электронный почтасы: elbor_50@mail.ru